

Innehåll

Sammanfattning	7
1 Författningsförslag.....	11
1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	11
1.2 Förslag till lag om ändring i jordabalken	30
1.3 Förslag till lag om ändring i miljöbalken	31
1.4 Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	33
1.5 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken.....	34
1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.....	35
1.7 Förslag till lag om ändring i patentlagen (1967:837)	37
1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål.....	38
1.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.....	39
1.10 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift	40

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.....	41
1.12 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)....	42
1.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning.....	44
1.14 Förslag till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20).....	45
1.15 Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334).....	47
1.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt.....	48
1.17 Förslag till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450).....	49
1.18 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	50
2 Inledning	53
3 Nuvarande ordning.....	55
4 Hovrättsprocessutredningens förslag.....	61
5 Förslag från en av hovrätterna bildad processgrupp	63
6 Överväganden.....	67
6.1 Utgångspunkter.....	67
6.2 Krav på provningstillstånd.....	76
6.3 Förutsättningarna för provningstillstånd	83

6.4	Handläggningen av en fråga om prövningstillstånd.....	88
6.5	Videotekniken och tilltrosparaferna	95
6.6	Muntlighet och omedelbarhet vid en huvudförhandling	114
6.7	Beslutförhet i vissa fall i hovrätt	120
7	Ekonomiska konsekvenser	125
8	Ikraftträdande	127
9	Författningskommentar	128
9.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	128
9.2	Förslaget till lag om ändring i jordabalken.....	137
9.3	Förslaget till lag om ändring i miljöbalken.....	137
9.4	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	138
9.5	Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken.....	138
9.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.....	138
9.7	Förslaget till lag om ändring i patentlagen (1967:837)	139
9.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål.....	139
9.9	Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.....	139
9.10	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift	140

9.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.....	140
9.12 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).....	141
9.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning.....	141
9.14 Förslaget till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20).....	141
9.15 Förslaget till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334).....	142
9.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt.....	142
9.17 Förslaget till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450).....	143
9.18 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	143

Sammanfattning

I promemorian behandlas frågor om hur man skall kunna åstadkomma en bättre balans mellan processen i tingsrätt och processen i hovrätt och hur man skall kunna modernisera själva hovrättsprocessen. Det övergripande målet för förslagen är att skapa ännu starkare garantier för riktiga domstolsavgöranden än de nuvarande reglerna ger och dessutom att åstadkomma ett förfarande som är betydligt snabbare och som inte är förenat med några onödiga resursinsatser från parterna eller domstolarna.

Enligt de nu gällande reglerna krävs det i vissa fall prövningstillstånd för att hovrätten efter ett överklagande skall kunna ta upp ett avgörande från tingsrätt till prövning i sak. Det gäller huvudsakligen tvistemål om värden under ett basbelopp, brottmål där tingsrätten har dömt till böter samt vissa domstolsärenden. Kravet på prövningstillstånd innebär att hovrätten, när ett överklagande har kommit in till hovrätten, har att ta ställning till om det finns något som talar för att tingsrättsavgörandet kan vara felaktigt eller något annat som skulle kunna motivera en ny prövning i sak. Finns det inget ger hovrätten inget prövningstillstånd och tingsrättens avgörande får laga kraft, om inte hovrättsbeslutet ändras av Högsta domstolen. I promemorian föreslås att det i tvistemål och domstolsärenden alltid skall krävas prövningstillstånd vid överklagande från en tingsrätt till en hovrätt. Förslaget syftar till att man i tvistemål och ärenden som har avgjorts på ett riktigt sätt i tingsrätten inte i onödan skall företa någon prövning i sak i hovrätten. Det generella kravet på prövningstillstånd skall gälla även vid

överklagande från miljödomstol till Miljööverdomstolen. För brottmålen görs inga ändringar när det gäller vilka fall som skall kräva prövningstillstånd.

För att undvika att ett överklagande av ett tingsrättsavgörande som kan vara felaktigt inte tas upp till prövning i sak i hovrätten föreslås generösa regler för meddelande av prövningstillstånd. Så snart det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut till vilket tingsrätten har kommit fram skall prövningstillstånd meddelas (ändringsfall). Om det inte utan en prövning av målet eller ärendet i sak går att bedöma om tingsrättens avgörande är riktigt, skall detta vara ett skäl för prövningstillstånd (granskningsfall). Vidare skall hovrätten meddela prövningstillstånd om det behövs för ledning av rättstillämpningen (prejudikatfall) eller om det annars finns synnerliga skäl (extraordinära fall). Normalt skall tre hovrättsdomare delta vid tillståndsprövningen. I enkla fall skall en domare som är ansvarig för målet ensam kunna meddela prövningstillstånd, däremot inte besluta att något sådant tillstånd inte skall meddelas. Ett prövningstillstånd skall kunna begränsas till en sådan del av tingsrättsavgörandet vars utgång inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet. De nya, generösare reglerna föreslås gälla även alla de mål och ärenden i vilka det redan med dagens ordning krävs prövningstillstånd vid överklagande till hovrätten, dvs. även i t.ex. vissa brottmål.

Förslagen när det gäller att modernisera hovrättsprocessen avser i övrigt ett bättre utnyttjande av videotekniken i samband med bevisförhör samt ett mindre strikt fasthållande vid vissa principer för en huvudförhandling.

Ett förhör som hålls i en tingsrätt i bevissyfte spelas med dagens regler nästan alltid in på ljudband. Om någon av parterna överklagar kan beviset i en del fall läggas fram i hovrätten genom en uppspelning eller uppläsning av förhöret, men hovrätten kan inte annat än i rena undantagsfall ändra den lägre rättens bedömning av tilltron till utsagan utan ett omförhör. Detta medför att antalet omförhör i hovrätten är mycket stort. I promemorian föreslås för tvistemål och brottmål att berättelser

som i tingsrätt lämnas i bevissyfte skall spelas in på video. Undantag görs dock för sådana fall där den som skall höras motsätter sig att medverka till detta eller där det finns något annat skäl mot en sådan inspelning, t.ex. att den lokal som behöver utnyttjas saknar nödvändiga tekniska anordningar. För uppgifterna i bilden föreslås en bestämmelse som innebär att det gäller sekretess, om det inte står klart att ett utlämnande kan ske utan att det uppstår något men för den hörde. Om någon begär att få del av videoinspelningen och något utlämnande inte kan ske, skall domstolen i stället tillhandahålla en ljudinspelning av förhöret.

En hovrätt som får ta del av en videoinspelning har i stort sett lika goda möjligheter som tingsrätten att bedöma tilltrofrågor. Av den anledningen föreslås ändrade regler angående omförhör i hovrätt. Om ett förhör med vittne eller sakkunnig eller ett förhör i bevissyfte med målsäganden eller i tvistemål med part har spelats in på video, skall hovrätten hålla förhör med samma person endast om det är nödvändigt att ställa ytterligare frågor. Hovrätten skall även utan ett omförhör ha möjlighet att ändra tingsrättens tilltrobedömning i de fall där förhöret har spelats upp på video i hovrätten. Ansvar för att regler om tilltrobevisning inte lägger något hinder i vägen för en ändring av tingsrättsavgörandet skall ligga på hovrätten i de fall där det har skett en videoinspelning. I reglerna om tilltrobevisning görs även vissa förtydliganden.

När ett avgörande i hovrätten kräver muntlighet, t.ex. därför att det behöver tas upp muntlig bevisning, måste hovrätten med dagens regler hålla en huvudförhandling och det är i stort sett endast det som har presenterats muntligt vid denna förhandling som får läggas till grund för avgörandet (muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna). I promemorian föreslås att hovrätten skall kunna bestämma att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall få läggas till grund för domen utan att ha lagts fram vid huvudförhandlingen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 50 kap. 11 §, 51 kap. 11 §, 52 kap. 10 § och 56 kap. 10 § skall upphöra att gälla,

dels att nuvarande 51 kap. 23 a § skall betecknas 51 kap. 23 b §,

dels att 2 kap. 4 §, 5 kap. 9 §, 6 kap. 6 §, 35 kap. 13 §, 49 kap. 12–14 §§, 50 kap. 4, 7, 8 och 23 §§, 51 kap. 7, 8 och 23 §§, 52 kap. 6 och 7 §§, 55 kap. 7 och 8 §§, 56 kap. 7 § samt rubrikerna till 49 och 54 kap. skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas nio nya paragrafer, 49 kap. 14 a §, 50 kap. 7 a, 16 a och 23 a §§, 51 kap. 7 a, 16 a och 23 a §§, 52 kap. 6 a § och 56 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

4 §¹

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Om en av de lagfarna domarna får förhinder

¹ Senaste lydelse 1999:84.

sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Finns det inte anledning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna domare. *Ett prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.*

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse av ett käromål eller av ett överklagande eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av en annan tjänsteman i hovrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. Närmare bestämmelser om detta meddelas av regeringen.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra tjänstemän än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

5 kap.**9 §²**

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen.

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen. *I de fall detta är tillåtet enligt särskilda föreskrifter får rätten dock i rättssalen anordna en videokonferens eller videoinspela ett förhör.*

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar finns särskilda föreskrifter.

² Senaste lydelse 1981:1065.

6 kap.6 §³

Berättelser som avges i bevissyfte skall tas upp genom ljudinspelning eller, i den omfattning *berättelserna* kan antas vara av betydelse i målet, skrivs ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

En berättelse som avges i tingsrätt i bevissyfte skall tas upp genom *en videoinspelning*, om inte

1. *den som skall höras motsätter sig att medverka till detta, eller*

2. *det finns något annat skäl mot en sådan inspelning.*

Om en berättelse som avges i bevissyfte inför domstol inte tas upp genom en videoinspelning, skall den tas upp genom en ljudinspelning eller, i den omfattning *berättelsen* kan antas vara av betydelse i målet, skrivs ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domstolen.

Om berättelsen skrivs ned, skall parterna och den som hörts genast få tillfälle att kontrollera det som skrivits. Den som lämnat berättelsen skall tillfrågas om han eller hon har något att invända mot innehållet. En invändning som inte leder till någon ändring skall antecknas. Därefter får det som skrivits inte ändras.

35 kap.13 §⁴

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset.

³ Senaste lydelse 2000:172.

⁴ Senaste lydelse 2000:172.

Har tingsrätten i ett mål som *fullföljts* till hovrätten *tagit upp muntlig bevisning eller hållit syn på stället*, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. I Högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Har tingsrätten i ett mål som *överklagats* till hovrätten *videospelat ett förhör med någon som inte är tilltalad*, behöver hovrätten hålla förhör med samma person endast om det är nödvändigt att det ställs ytterligare frågor. Förhöret bör hållas som ett tilläggsförhör, om detta inte är olämpligt. Har tingsrätten tagit upp förhöret på annat sätt eller hållit syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. I Högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det läggas fram på lämpligt sätt.

49 kap.

Om rätten att överklaga tingsrätts domar och beslut

Om rätten att överklaga tingsrätts domar och beslut och om prövningstillstånd

12 §⁵

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten krävs prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts

För att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut krävs prövningstillstånd, om inte annat är föreskrivet.

⁵ Senaste lydelse 1994:1034.

av en lagfären domare enligt 1 kap. 3 d § första stycket och i annat mål där det värde som sägs i 1 kap. 3 d § tredje stycket uppenbart inte överstiger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser

1. ett avgörande i mål som skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning,

2. ett beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient,

3. ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare, eller

4. ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller ett överklagande avvisats.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket tillämpas.

13 §⁶

I brottmål krävs prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva en tingsrätts dom genom vilken den tilltalade inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än

För att hovrätten skall pröva en tingsrätts dom i brottmål såvitt avser annat än enskilt anspråk mot den tilltalade krävs prövningstillstånd endast om den tilltalade genom domen inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar

⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

fängelse i sex månader.

Om tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade, gäller i den delen *bestämmelserna i 12 §*. Krävs *inte* prövningstillstånd enligt första stycket, eller *meddelas* sådant prövningstillstånd, och avser *överklagandet* frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade *gärningen*, behövs *inte* prövningstillstånd för ett *överklagande* angående enskilt anspråk med anledning av *gärningen*.

Första stycket gäller inte om domen överklagas av Riksåklagaren, Justitiekanslern eller någon av Riksdagens ombudsmän.

Krav på prövningstillstånd enligt första eller andra stycket omfattar även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket tillämpas.

för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader.

Har tingsrätten i en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade *krävs inte prövningstillstånd* i den delen, om *överklagandet* avser frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade *gärning till vilken det enskilda anspråket hänför sig* och *det inte* krävs prövningstillstånd enligt första stycket eller sådant prövningstillstånd *meddelas*.

Kravet på prövningstillstånd enligt första stycket gäller inte om domen överklagas av Riksåklagaren, Justitiekanslern eller någon av Riksdagens ombudsmän.

Undantag från krav på prövningstillstånd enligt första till tredje styckena omfattar även beslut som får överklagas endast i samband med överklagande av dom.

I brottmål krävs inte prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva en tingsrätts slutliga beslut eller beslut som har meddelats under rättegången och som får överklagas särskilt.

14 §⁷

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt,
2. anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till eller
3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,
2. det inte utan en prövning av målet går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

14 a §

Prövningstillstånd får begränsas till att gälla en viss del av en dom eller ett slutligt beslut vars utgång inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet.

Ett prövningstillstånd som meddelas utan sådan begränsning som avses i första stycket gäller

1. domen eller det slutliga beslutet i den utsträckning parten har överklagat avgörandet,
2. överklagade beslut som tagits in i domen eller det

⁷ Senaste lydelse 1994:1034.

slutliga beslutet och som inte angår ett ombud, ett vittne, en sakkunnig eller någon annan som inte var part eller intervenient i tingsrätten,

3. överklagade beslut som får överklagas endast i samband med att domen eller det slutliga beslutet överklagas.

I den utsträckning prövningstillstånd krävs men inte meddelas skall tingsrättens avgörande stå fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

50 kap.

4 §⁸

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, när sådant tillstånd krävs, och
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, och
5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, skall klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet.

⁸ Senaste lydelse 1994:1034.

Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör med ett vittne, en sakkunnig eller en part eller förnyad syn på stället, skall han ange det och skälen till detta. Han skall också ange om han vill att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

7 §⁹

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § första stycket 1–3 eller 5 eller andra stycket eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket skall hovrätten besluta om prövningstillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid samman-

⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

träde enligt andra stycket.

8 §¹⁰

Om inte annat följer av andra stycket skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas.

16 a §

Hovrätten får besluta att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall anses vara framlagda vid huvudförhandlingen utan att de har lästs eller har spelats upp vid denna. Parterna skall underrättas om beslutet innan huvudförhandlingen avslutas.

¹⁰ Senaste lydelse 1994:1034.

23 §¹¹

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet vittne *eller* sakkunnig eller part *under sanningsförsäkran* hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet *part*, vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om *beviset i hovrätten läggs fram genom en videoinspelning* eller det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

23 a §

Om förhör i tingsrätten har spelats in på video, svarar hovrätten för att inte 23 § lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet.

51 kap.

7 §

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § eller är det på annat sätt ofullständigt,

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 4 § *första stycket 1–3 eller 5 eller andra*

¹¹ Senaste lydelse 1994:1034.

skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. *stycket* eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket skall hovrätten, om det krävs prövningstillstånd, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt andra stycket.

8 §¹²

Om *inte annat följer av andra stycket* skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet

Om *skriftväxling inte har skett enligt 7 a §*, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet

¹² Senaste lydelse 1999:84.

dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning, reseförbud eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken får hovrätten ändra tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

16 a §

Hovrätten får besluta att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall anses vara framlagda vid huvudförhandlingen utan att de har lästs eller spelats upp vid denna. Parterna skall

*underrättas om beslutet
innan huvudförhandlingen
avslutas.*

23 §¹³

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet *part*, vittne eller sakkunnig *eller målsägande som inte för talan* hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade, *om beviset i hovrätten läggs fram genom en videoinspelning* eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

23 a §

Om förhör i tingsrätten har spelats in på video, svarar hovrätten för att inte 23 § lägger hinder i vägen för en ändring av tingsrättens dom i enlighet med överklagandet.

¹³ Senaste lydelse 1994:1034.

52 kap.**6 §¹⁴**

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Uppfyller överklagandet inte föreskrifterna i 3 § *första stycket 1–3 eller 5 eller andra stycket* eller är det på annat sätt ofullständigt, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten.

6 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 5 § eller 6 § andra stycket skall hovrätten, om det krävs prövningstillstånd, besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas.

Vad som sagts om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt andra stycket.

¹⁴ Senaste lydelse 1994:1034.

7 §¹⁵

Om hovrätten finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet, skall överklagandet delges *honom* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Om hovrätten finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet *och skriftväxling inte har skett enligt 6 a §*, skall överklagandet delges *motparten* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Det överklagade beslutet får inte utan att motparten har lämnats tillfälle att yttra sig ändras såvitt angår hans rätt.

Har tingsrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att beslutet får verkställas även om det inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. Hovrätten får också ändra tingsrättens beslut i fråga om häktning, tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a § eller reseförbud utan att höra motparten.

54 kap.

Om rätten att överklaga hovrätts domar och beslut.

Om rätten att överklaga hovrätts domar och beslut *och om prövningstillstånd.*

¹⁵ Senaste lydelse 1999:84.

55 kap.**7 §¹⁶**

Behövs prövningstillstånd, skall Högsta domstolen besluta om sådant tillstånd skall meddelas. *När det finns skäl för det, får frågan tas upp utan att skriftväxling har skett.*

Krävs prövningstillstånd, skall Högsta domstolen besluta om sådant tillstånd skall meddelas. *Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.*

8 §¹⁷

Om *inte annat följer* av 7 §, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om *skriftväxling inte har skett enligt* 7 §, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Har hovrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om sådan åtgärd, får Högsta domstolen omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har hovrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrätts eller hovrätts beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller

¹⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

¹⁷ Senaste lydelse 1999:84.

reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrättens beslut även om motparten inte hörts.

56 kap.*6 a §*

Krävs prövningstillstånd, skall Högsta domstolen besluta om sådant tillstånd skall meddelas. Om det behövs skall beslutet föregås av skriftväxling.

7 §¹⁸

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet, skall överklagandet delges *honom* med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Om Högsta domstolen finner att klagandens motpart bör höras angående överklagandet *och skriftväxling inte har skett enligt 6 a §*, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid. I mål där åklagaren är motpart får överklagandet dock översändas till denne utan delgivning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹⁸ Senaste lydelse 1999:84.

1.2 Förslag till lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 19 kap. 32 § jordabalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 kap.

32 §¹

Ett beslut av inskrivningsmyndigheten i ett inskrivningsärende får överklagas till hovrätten av den som beslutet rör, om det har gått honom eller henne emot.

Ett beslut om rättelse får överklagas även av den myndighet som avses i 18 kap. 5 § första stycket.

Vid överklagande tillämpas, om inte annat följer av denna balk, bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket, 9 och 10 §§ samt 38 § fjärde stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Vid överklagande tillämpas, om inte annat följer av denna balk, bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket, 9 och 10 §§, 38 § tredje och fjärde styckena samt 39 § andra till fjärde styckena lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. Vid överklagande av ett beslut som har meddelats före ikraftträdandet krävs inte prövningstillstånd.

¹ Senaste lydelse 2000:226.

1.3 Förslag till lag om ändring i miljöbalken

Härigenom föreskrivs att 23 kap. 1 och 2 §§ miljöbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

1 §

Miljödomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos Miljööverdomstolen. För överklagande gäller de tidsfrister som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken även i till miljödomstolen överklagade mål.

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol *i dit överklagat mål* krävs prövningstillstånd. *Krävs sådant tillstånd skall miljödomstolens dom eller beslut innehålla uppgift om detta och innehållet i 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291).*

Vid överklagande till Miljööverdomstolen av en dom eller ett beslut av en miljödomstol krävs prövningstillstånd. Miljödomstolens dom eller beslut *skall innehålla uppgift om detta och om de grunder på vilka tillstånd ges.*

2 §

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Vid prövningen av om prövningstillstånd skall meddelas tillämpas 34 a § förvaltningsprocesslagen (1971:291), *om målet överklagats till miljödomstolen. I annat fall tillämpas 49 kap. 14 § och 14 a § första och andra styckena rättegångsbalken.*

Meddelas inte prövningstillstånd står miljödomstolens dom eller beslut fast. En uppgift om detta skall tas in i Miljööverdomstolens beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

1.4 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 37 kap. 8 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

37 kap. **8 §¹**

Bestämmelserna i 7 § första stycket tillämpas på motsvarande sätt beträffande den som har dömts till skyddstillsyn.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av övervakningsnämnd i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 7 eller 11 §. Skrivelsen skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut.

Den som har dömts till skyddstillsyn får hos hovrätten överklaga ett beslut av övervakningsnämnd i frågor som avses i 26 kap. 15 § eller 28 kap. 7 eller 11 §. Skrivelsen skall ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då klaganden fick del av beslutet. I hovrätten tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1994:1037.

1.5 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 16 a § utsökningsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av juni månad år 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §¹

Talan mot övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket föres genom besvär hos hovrätt. Detsamma gäller beträffande talan mot övervakningsnämnds beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Besvärstiden räknas från den dag den dömde erhöll del av beslutet. Över hovrättens beslut må klagan icke föras.

Åtnöjes villkorligt frigiven icke med övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 22 §, äger han hos kriminal-

Övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 15 § första stycket eller om förklaring som avses i 19 § andra stycket får överklagas hos hovrätt. Detsamma gäller övervakningsnämnds beslut med stöd av 19 § första stycket om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § brottsbalken. Skrivelsen skall ges in till övervakningsnämnden inom tre veckor från den dag då den dömde fick del av beslutet. Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva övervakningsnämndens beslut. Hovrättens beslut får inte överklagas.

Om en villkorligt frigiven inte är nöjd med övervakningsnämnds beslut om framställning enligt 22 §, får han

¹ Senaste lydelse 1974:913.

vårdsnämnden påkalla prövning av beslutet. *Talan må ej föras mot* kriminalvårdsnämndens beslut.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf *länder omedelbart till efterrättelse, såvida ej annorlunda förordnas.*

hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet. Kriminalvårdsnämndens beslut *får inte överklagas.*

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf *gäller omedelbart, om inte annat beslutas.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

1.7 Förslag till lag om ändring i patentlagen (1967:837)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 67 § patentlagen (1967:837) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

67 §¹

Hovrätten är i mål, i vars avgörande i tingsrätten tekniskt sakkunnig ledamot deltagit, domför med tre lagfarna och två tekniskt sakkunniga ledamöter. Har tre lagfarna ledamöter deltagit i tingsrättens avgörande, skall dock minst fyra lagfarna ledamöter delta i hovrättens avgörande. Fler än fem lagfarna och tre tekniskt sakkunniga ledamöter får inte sitta i rätten.

Om hovrätten finner att medverkan av tekniskt sakkunniga ledamöter uppenbarligen inte behövs, är hovrätten domför utan sådana ledamöter.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En teknisk ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1986:233.

1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §¹

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida inte hovrätten finner att medverkan av en sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter ingå i hovrätten.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av tre lagfarna ledamöter. En teknisk ledamot får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna ledamöterna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1990:1130.

1.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 12 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

12 §¹

En tingsrätts dom eller beslut får överklagas hos Arbetsdomstolen enligt 49 kap. rättegångsbalken. Överklagandet skall ske inom den tid som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ eller 52 kap. 1 § rättegångsbalken.

En tingsrätts dom eller beslut får överklagas hos Arbetsdomstolen enligt 49 kap. rättegångsbalken. Överklagandet skall ske inom den tid som anges i 50 kap. 1 och 2 §§ eller 52 kap. 1 § rättegångsbalken. *Prövningstillstånd krävs inte för att Arbetsdomstolen skall pröva tingsrättens dom eller beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1994:1043.

1.10 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift

Härigenom föreskrivs att 10 a § lagen (1976:206) om felparkeringsavgift skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 a §¹

Hovrätten får inte pröva ett överklagande av ett beslut av en tingsrätt, om inte hovrätten meddelat prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser beslut som rör någon annan än en part, beslut i vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare eller beslut genom vilket en anmälan av bestridande avvisats.

Hovrättens beslut får inte överklagas av en enskild part. Hovrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹ Senaste lydelse 1996:257.

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att 21 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §¹

Den som vill överklaga skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ges in till nämnden inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut.

I övrigt tillämpas vid överklagande av ett beslut genom vilket saken avgörs, om inte annat följer av 22 §, bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts domar i tvistemål. Vid överklagande av annat beslut tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut. *Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva nämndens beslut.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002

¹ Senaste lydelse 1994:1044.

1.12 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs i fråga om sekretesslagen (1980:100) dels att 12 kap. 3 § skall ha följande lydelse, dels att det skall införas en ny paragraf, 7 kap. 42 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

42 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift i bild som tagits upp vid ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att det uppstår något men för den hörde.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

12 kap.

3 §¹

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättsskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte

Sekretess för uppgift i mål eller ärende i domstols rättsskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Detta gäller dock inte

¹ Senaste lydelse 1993:437.

sekretess enligt 5 kap. 6 §. sekretess enligt 5 kap. 6 § och 7 kap. 42 §.

Förebringas sekretessbelagd uppgift som avses i första stycket vid förhandling inom stängda dörrar, består sekretessen under den fortsatta handläggningen, om domstolen inte förordnar annat. Sedan domstolen har skilt målet eller ärendet från sig, består sekretessen endast om domstolen i domen eller beslutet har förordnat om det. Sådant förordnande skall alltid meddelas för uppgift för vilken sekretess gäller enligt 9 kap. 3 § andra stycket, om det skulle strida mot avtal som avses där att uppgiften röjs.

Fullföljs talan i mål eller ärende vari domstol har meddelat förordnande om att sekretess för uppgift skall bestå, skall den högre rätten pröva förordnandet när den skiljer målet eller ärendet från sig.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

1.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

Härigenom föreskrivs att 58 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1, 8–11 och 16 a §§ utsökningensbalken.

58 §¹

Vid överklagande av kronofogdemyndighetens utslag och beslut samt vid handläggningen i domstol tillämpas 18 kap. 1 och 8–11 §§ utsökningensbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av ett beslut som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹ Senaste lydelse 1993:520.

1.14 Förslag till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20)

Härigenom föreskrivs att 64 § konkurrenslagen (1993:20) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

64 §¹

Om något annat inte följer av denna lag tillämpas,

1. beträffande rättegången i frågor som avses i 23 § andra stycket och 63 § första stycket 1-3, vad som är föreskrivet i rättegångsbalken om tvistemål där förlikning inte är tillåten, och

2. beträffande handläggningen av frågor som avses i 13 § tredje stycket, 60 § första stycket och 63 § första stycket 4 och 5, lagen (1996:242) om domstolsärenden.

I mål och ärenden enligt 63 § skall vad som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen.

I mål och ärenden enligt 63 § skall vad som sägs om hovrätten i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken samt 39 § första stycket lagen om domstolsärenden i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande. Om det är uppenbart att ett överklagande är ogrundat, får Marknadsdomstolen meddela dom i målet utan att motparten har fått tillfälle att yttra sig.*

Om det finns särskilda skäl, får Marknadsdomstolen i mål eller ärende där enskilda är motparter till varandra, bestämma att var och en av parterna skall svara för sina rättegångskostnader.

¹ Senaste lydelse 1998:648.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

1.15 Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

Härigenom föreskrivs att 31 § skuldsaneringslagen (1994:334) skall upphöra att gälla vid utgången av juni månad år 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av ett beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

1.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt

Härigenom föreskrivs att 2 och 7 §§ lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag.

Har ett vittne, en sakkunnig eller en part under sanningsförsäkran hörts inför hyresnämnden och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får hyresnämndens beslut inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hyresnämnden antagit.

Föreslagen lydelse

2 §

I fråga om en sådan rättegång skall hovrätten tillämpa 52 kap. rättegångsbalken, om inte annat följer av denna eller annan lag. *Prövningstillstånd krävs inte för att hovrätten skall pröva hyresnämndens beslut.*

7 §

Har en part, ett vittne eller en sakkunnig hörts inför hyresnämnden och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får hyresnämndens beslut inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hyresnämnden antagit.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

1.17 Förslag till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450)

Härigenom föreskrivs att 51 § marknadsföringslagen (1995:450) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall vad som sägs i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden om hovrätten i stället gälla Marknadsdomstolen.

Föreslagen lydelse

51 §¹

När Marknadsdomstolen handlägger mål och ärenden efter överklagande enligt 43 §, skall vad som sägs i 49, 50 och 52 kap. rättegångsbalken och i 39 § första stycket lagen (1996:242) om domstolsärenden om hovrätten i stället gälla Marknadsdomstolen. *Prövningstillstånd krävs inte för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande. Om det är uppenbart att ett överklagande är ogrundat, får Marknadsdomstolen meddela dom i målet utan att motparten har fått tillfälle att yttra sig.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Senaste lydelse 1999:1114.

1.18 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen om domstolsärenden (1996:242)

dels att 38 och 39 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas tre nya bestämmelser, 25 a, 39 a och 40 a §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 a §

En berättelse som avges i tingsrätt i bevissyfte får tas upp genom en videoinspelning, om inte den som skall höras motsätter sig att medverka till detta.

38 §

Den som vill överklaga ett beslut skall göra detta skriftligen. Skrivelsen skall ha kommit in till den domstol som meddelat beslutet inom tre veckor från dagen för beslutet

1. om beslutet innebär att ärendet avgjorts,
2. om beslutet har meddelats vid ett sammanträde eller
3. om det vid ett sammanträde har angetts när beslutet kommer att meddelas.

I annat fall är klagotiden tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Om prövningstillstånd krävs, skall klaganden ange de omständigheter som åberopas till stöd för att sådant tillstånd skall meddelas. Klaganden skall ange de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas.

Den domstol som meddelat beslutet prövar om överklagandet har gjorts i rätt tid och skall avvisa ett överklagande som har gjorts för sent. Om överklagandet inte avvisas, skall det till-

sammans med övriga handlingar i ärendet sändas över till den domstol som skall pröva överklagandet.

Vid överklagande tillämpas i övrigt bestämmelserna i 7 §, 8 § första stycket samt 9 och 10 §§.

39 §

Tingsrättens beslut överklagas till hovrätten.

I de fall det är särskilt föreskrivet får hovrätten pröva ett överklagande endast om hovrätten har meddelat prövningstillstånd.

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre domstol,

2. anledning förekommer till ändring i det slut till vilket tingsrätten kommit eller

3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken tillämpas. Meddelas inte prövningstillstånd står tingsrättens beslut fast. En upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

För att hovrätten skall pröva tingsrättens beslut krävs prövningstillstånd.

Prövningstillstånd skall meddelas om

1. *det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till,*

2. *det inte utan en prövning av ärendet går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till,*

3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller

4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

I fråga om prövningstillstånd tillämpas 49 kap. 14 a § rättegångsbalken.

39 a §

Om det behövs skall hovrättens beslut i frågan om prövningstillstånd föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, får hovrätten besluta att hålla sammanträde.

40 a §

Om det behövs skall Högsta domstolens beslut i frågan om prövningstillstånd föregås av skriftväxling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av beslut som meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

2 Inledning

I ett stort antal länder sker den allmänna domstolsprocessen i ett treinstanssystem. Vad den första instansen skall ha för roll i processkedjan ger sig för de allra flesta fall av sig självt. Att den tredje och högsta instansen främst bör syssla med prejudikatbildning är en kunskap som har vunnit insteg i de allra flesta länderna. Vad mellaninstansen skall ha för uppgifter och hur processen där behöver vara beskaffad för att denna instans skall kunna fylla sina uppgifter på bästa sätt är dock inte så enkelt att fastställa. Problemet är inte på något sätt rent svenskt. Även i andra länder har det förekommit svårigheter när det gäller att fastställa mellaninstansernas funktioner och arbetssätt.

Efter det att rättegångsbalken (RB) trädde i kraft år 1948 har det gjorts åtskilliga reformer vilka berört förfarandet i våra mellaninstanser på den allmänna domstolssidan, hovrätterna. Vid några tillfällen har reformerna haft till sitt huvudsakliga syfte att modernisera just hovrättsprocessen. Sålunda skedde på 1980-talet två hovrättsreformer på grundval av Rättegångsutredningens arbete (SFS 1984:131, prop. 1983/84:78, JuU 1983/84:15, rskr. 1983/84:152 samt SFS 1989:656, prop. 1988/89:95, 1988/89:JuU23, rskr. 1988/89:288). År 1994 gjordes en reform som huvudsakligen innebar en formell översyn av regelsystemet för överrättsprocessen (SFS 1994:1034, prop. 1993/94:190, bet. 1993/94:JuU30, rskr. 1993/94:377). Genom en reform år 1996 (SFS 1996:242, prop. 1995/96:115, bet. 1995/96:JuU17, rskr. 1995/96:193) kom domstolsärendenas hantering inte längre att vara direkt anknuten till rättegångsbalken utan fick sin särskilda reglering genom lagen (1996:242) om domstolsärenden.

År 1995 avlämnade Hovrättsprocessutredningen betänkandet Ett reformerat hovrättsförfarande (SOU 1995:124). Detta betänkande har i vissa delar föranlett lagstiftning, dock inte i huvuddelen som handlar om ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. I avsnittet 4 lämnas en närmare redovisning av förslagen i betänkandet sedan först i avsnittet 3 en kort beskrivning lämnats av den nuvarande ordningen. I avsnittet 5 lämnas en kortfattad redovisning av några förslag som finns i en promemoria som getts in till Justitiedepartementet av en av hovrätterna bildad processgrupp. Promemorian finns tillgänglig i Justitiedepartementet, dnr 1999/4445/DOM. I avsnittet 6 görs överväganden om hur moderniseringsarbetet nu skall kunna gå vidare i syfte att åstadkomma en effektivare hovrättsprocess. Övervägandena tar sin utgångspunkt i Hovrättsprocessutredningens och processgruppens förslag.

3 Nuvarande ordning

Hovrätterna är allmänna överinstanser vid överklaganden av tingsrättsavgöranden. När en tingsrättsdom i tvistemål eller brottmål överklagas gäller 50 respektive 51 kap. RB. När endast ett beslut i ett sådant mål överklagas gäller 52 kap. RB. Vid överklagande av ett beslut enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden gäller den lagen. Regler om förbud mot överklagande av ett tingsrättsavgörande är sällsynta. Endast i rena undantagsfall är hovrätten första instans i ett mål (se 2 kap. 2 § RB).

I 50 kap. 4 § och 51 kap. 4 § RB finns det regler om vad ett överklagande av en dom skall innehålla. Reglerna är mycket detaljerade. Bland annat krävs att klaganden anger den ändring i avgörandet som han eller hon yrkar, grunderna för överklagandet och - när det gäller domar - i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt hans eller hennes mening är oriktiga. Liknande regler finns för överklagande av beslut. Om ett överklagande inte uppfyller föreskrifterna eller på något annat sätt är ofullständigt, ger hovrätten klaganden ett preciserat föreläggande att komplettera inlagan. Följer klaganden inte föreläggandet skall överklagandet avvisas, om det är så ofullständigt att det inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten (se för överklagande av dom 50 kap. 7 § och 51 kap. 7 § RB).

För vissa fall krävs det vid ett överklagande att hovrätten meddelar ett prövningstillstånd. Rätten att överklaga och att få sitt fall granskat av den högre instansen lämnas orörd av regler om krav på prövningstillstånd, men den högre rättens insatser kan komma att i en del fall begränsas på visst sätt. En part kan alltså

överklaga ett domstolsavgörande utan att på något sätt hindras av att det finns regler om prövningstillstånd. I tvistemål krävs prövningstillstånd vid överklagande av avgöranden i mål som enligt 1 kap. 3 d § första stycket RB har handlagts av en lagfaren domare, dvs. dispositiva (förlikningsbara) tvistemål där tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger ett halvt basbelopp (18 450 kronor år 2001) och som inte omfattas av vissa undantag i paragrafens andra stycke. För andra tvistemål än dessa s.k. småmål eller FT-mål krävs prövningstillstånd om tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger ett basbelopp. Från kravet på prövningstillstånd har undantagits avgöranden i sådana tvistemål som skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning, t.ex. patentmål, tryckfrihetsmål, yttrandefrihetsmål och vissa familjemål. Vidare har beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient, beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare och beslut genom vilket missnöjesanmälan eller ett överklagande avvisats undantagits från kravet på prövningstillstånd.

I brottmål krävs prövningstillstånd om den tilltalade inte dömts till annan påföljd än böter eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse sex månader. Prövningstillstånd krävs dock inte om domen överklagas av Riksåklagaren, Justitiekanslern eller Riksdagens ombudsmän. Omfattar domen flera tilltalade avgörs frågan om prövningstillstånd för varje tilltalad för sig. När det krävs prövningstillstånd, omfattas – med undantag för enskilt anspråk – alla frågor som har avgjorts i domen av kravet på prövningstillstånd. Om tingsrätten genom en dom i brottmål även prövat enskilt anspråk mot den tilltalade, gäller i den delen reglerna om prövningstillstånd för tvistemål. Prövningstillstånd krävs dock inte för ett enskilt anspråk, om prövningstillstånd inte krävs i brottmålsdelen eller meddelas i denna del och överklagandet avser frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen. Även beslut i brottmål som får överklagas endast i samband med överklagande av dom är underkastade kravet på prövningstillstånd.

Krav på prövningstillstånd gäller också alla beslut av tingsrätt i utsökningsmål, i mål om avräkning av återbetalning av skatter och avgifter, i mål om betalningsföreläggande och handräckning, i skuldsaneringsärenden samt i felparkeringsärenden. Prövningstillstånd behövs dock inte om överklagandet avser ett beslut som rör någon annan än en part, ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare eller ett beslut genom vilket en missnöjesanmälan eller ett överklagande – eller såvitt avser felparkeringsärenden anmälan om bestridande – har avvisats.

Grunderna för prövningstillstånd är desamma för samtliga mål och ärenden som är underkastade krav på prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt. Prövningstillstånd får meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt (prejudikatfall), om anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till (ändringsfall) eller om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet (extraordinära fall). Den centrala tillståndsgrunden gäller ändringsfall.

Utgångspunkten för tillståndsprövningen är de skäl som klaganden anför. Om det krävs prövningstillstånd skall klaganden i överklagandet ange de omständigheter som han eller hon vill åberopa till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Underlåter klaganden att anförda sådana skäl skall hovrätten förelägga honom eller henne att avhjälpa bristen, men det är relativt vanligt att hovrätten i stället presumerar att de som åberopas till stöd för ändring av tingsrättens avgörande också åberopas till stöd för att det föreligger ett ändringsfall.

Sedan skriftväxlingen avslutats beslutar hovrätten om prövningstillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det får dock frågan tas upp utan att skriftväxling skett. I praktiken sker skriftväxling före tillståndsprövningen i en relativt liten andel av målen. Frågan om tillstånd prövas av tre lagfarna domare. För att tillstånd skall meddelas krävs att två av ledamöterna röstar för den utgången.

Har båda parter överklagat kan ett prövningstillstånd begränsas till den ena partens talan. Vidare kan i tvistemål

prövningstillstånd begränsas till rättegångskostnadsfrågan. I övrigt finns inga möjligheter att bevilja partiellt prövningstillstånd. Ett beslut att meddela prövningstillstånd beträffande en dom eller ett slutligt beslut omfattar domen eller det slutliga beslutet i den utsträckning som parten har överklagat avgörandet, överklagade beslut som tagits in i domen eller det slutliga beslutet och som inte angår ett ombud, ett vittne, en sakkunnig eller någon annan som inte var part i tingsrätten samt överklagade beslut som får överklagas endast i samband med att domen eller det slutliga beslutet överklagas. Om prövningstillstånd inte meddelas, förfaller ett eventuellt anslutningsöverklagande.

Avgöranden i sådana mål som handlagts av hovrätten i första instans är inte i något avseende underkastade krav på prövningstillstånd för att överklagandet skall prövas av Högsta domstolen.

Hovrättsprocessen för prövningen av ett överklagande av en dom i tvistemål eller brottmål är, om överklagandet tas upp till prövning, i princip muntlig och kontradiktorisk. Hovrätten har dock enligt 50 kap. 8 § och 51 kap. 8 § RB en möjlighet att på handlingarna ogilla ett sådant överklagande som uppenbarligen är ogrundat. Av naturliga skäl kommer denna möjlighet till användning endast i sådana fall där det inte krävs något prövningstillstånd. När muntlighet krävs måste en huvudförhandling hållas och vid denna skall processmaterialet i princip presenteras muntligt (muntlighetsprincipen). Den i tingsrätten upptagna muntliga bevisningen behöver inte tas upp på nytt i hovrätten annat än om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen och det inte föreligger något hinder mot att ta upp beviset (se 35 kap. 13 § RB). Enligt de s.k. tilltrosparagraferna, 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § RB, får dock en sådan tilltrosbedömning av muntlig bevisning som en tingsrättsdom kan grunda sig på endast i vissa undantagsfall ändras utan en ny bevisupptagning. Omförhör är mycket vanliga i hovrätterna. Tilltrosparagraferna gör undantag bl.a. för sådana fall där det förekommer synnerliga skäl eller där en ändring är till fördel för en tilltalad. Vid tingsrätterna förekommer visserligen videokon-

ferenser men en bevisutsaga får enligt de nuvarande reglerna inte spelas in på video. I stället spelas förhöret nästan alltid in på ljudband. Om beviset inte skall tas upp på nytt trots att det har återopats i hovrätten sker framläggandet av beviset i hovrätten därför genom att ljudbandet spelas upp eller genom att en utskrift av bandet läses upp.

Efter en huvudförhandling är enligt omedelbarhetsprincipen i stort sett endast det som har förekommit vid förhandlingen processmaterial (se 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § RB). Numera gäller emellertid åtskilliga undantag från kravet på huvudförhandling och i dessa fall får målet helt och hållet prövas på handlingarna (se 50 kap. 13 § och 51 kap. 13 § RB). Det finns för huvudförhandlingsfallen också ett undantag som möjliggör att skriftliga bevis kan bli processmaterial utan att de har lästs upp vid huvudförhandlingen (se hänvisningarna i 50 kap. 17 § och 51 kap. 17 § RB till 43 kap. 8 § och 46 kap. 7 § RB).

Processen vid överklagande av ett beslut i ett mål är skriftlig, även om det finns en möjlighet för hovrätten att under vissa förutsättningar hålla ett förhör (se 52 kap. 11 § RB). Förfarandet enligt ärendelagen är skriftligt, men hovrätten kan låta ett sammanträde ingå i förfarandet (se 13 § ärendelagen). Om en part i ärendet begär detta är ett sammanträde till och med ofta obligatoriskt (se 14 § ärendelagen). Ett sammanträde enligt ärendelagen kan begränsas på det sätt som hovrätten finner lämpligt. Det kan nämnas att den för de allmänna förvaltningsdomstolarna gällande förvaltningsprocesslagen (1971:291) har i huvudsak samma lösning som ärendelagen.

Enligt en grundregel är en hovrätt domför med tre lagfarna ledamöter, men i åtskilliga fall krävs deltagande av ytterligare domare. Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten dock enligt 2 kap. 4 § tredje stycket RB alltid bestå av tre lagfarna domare. Enligt fjärde stycket i samma paragraf är hovrätten vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § RB domför med en lagfaren domare. Enligt femte stycket i samma paragraf får åtgärder som

endast avser beredandet av ett mål utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av en annan tjänsteman i hovrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. Närmare bestämmelser om detta meddelas av regeringen. Dessa bestämmelser finns i förordningen (1996:379) med hovrättsinstruktion.

4 Hovrättsprocessutredningens förslag

Hovrättsprocessutredningen föreslår i sitt betänkande Ett reformerat hovrättsförfarande (SOU 1995:124) att ett system med generellt krav på prövningstillstånd skall införas i ledet mellan tingsrätt och hovrätt. Kravet skall alltså gälla samtliga typer av mål och ärenden och samtliga avgöranden i dessa. Reglerna om tillståndsgrunderna har i utredningens förslag en mindre restriktiv utformning än den som de nuvarande reglerna har. Ändringsdispens skall sålunda kunna meddelas redan när det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till. Vidare föreslås en helt ny typ av dispens, granskningsdispens. En sådan dispens skall meddelas när det inte utan en prövning av målet är möjligt att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit fram till. Enligt utredningens förslag skall ett prövningstillstånd kunna begränsas till att gälla en viss del av ett överklagat avgörande, om utgången i denna del inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet. Exempelvis skall ett prövningstillstånd kunna begränsas till att avse ett av flera förenade tvistemål eller till att avse en fråga om rättegångskostnader. Såvitt gäller förfarandet vid meddelande av beslut i tillståndsfrågan föreslår utredningen bl.a. att hovrätten skall kunna besluta att hålla sammanträde, om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan tillståndsfrågan avgörs. Till ett sådant sammanträde skall parterna kallas. Sammanträdet skall under vissa förutsättningar kunna hållas som telefonsammanträde. Vid omröstning skall det enligt utredningsförslaget inte längre krävas två röster av tre för att tillstånd skall meddelas utan vara tillräckligt med en röst. Utredningen föreslår vidare att

Riksåklagaren, Justitiekanslern och Riksdagens ombudsmän inte som nu skall vara undantagna från kravet på prövningstillstånd vid överklagande till en hovrätt.

I nu angivna delar lades utredningsförslagen till grund för förslag i prop. 1996/97:131. I propositionen behölls dock det för Riksåklagaren, Justitiekanslern och Riksdagens ombudsmän gällande undantaget. Propositionen återkallades sedan det visat sig att den inte skulle komma att få erforderligt stöd i riksdagen.

I det förut nämnda betänkandet lade utredningen fram också flera andra förslag beträffande hovrättsprocessen. Flertalet av dessa förslag föranledde lagstiftning år 1999 (SFS 1999:84, prop. 1998/99:37, bet.1998/99:JuU13, rskr.1998/99:143). I samma lagstiftningsärende tog regeringen dock avstånd från några av utredningsförslagen. Det gällde bl.a. förslag om en enklare sammansättning av hovrätten i de fall där tre lagfarna domare dömt i tingsrätten (2 kap. 4 § RB), ombudstvång i vissa fall (12 kap. 25 § RB enligt utredningsförslaget), förnyad bevisupptagning i hovrätt (35 kap. 13 § RB), förbud mot överklagande i mål där värdet av tvisteföremålet uppenbart understiger en tiondel av basbeloppet (49 kap. 11 § RB enligt utredningsförslaget) och överklagandeavgift (bl.a. 50 kap. 7 § RB enligt utredningsförslaget). Några förslag med anknytning till en nu pågående försöksverksamhet med videoanvändning i domstolsverksamheten står fortfarande öppna. De förslagen rör ett upptagande av muntlig bevisning i tingsrätt på videoband och ändrade tilltrosregler för hovrättsprocessen med anledning av detta. Ställningstagandet till ett förslag om en begränsning av hovrättens prövning av brottmål med utgångspunkt från överklagandets utformning har skjutits upp med hänvisning till att frågan om generellt krav på prövningstillstånd inte är avgjord (51 kap. 23 a § RB). Även ett förslag om möjlighet för en svarande att nedsätta förlikningsavgift står tills vidare öppet (bl.a. 18 kap. 3 b, 4 och 5 §§ RB enligt utredningsförslaget).

5 Förslag från en av hovrätterna bildad processgrupp

I promemorian Effektivare hovrättsförfarande som 1999-09-29 getts in till Justitiedepartementet lägger en av hovrätterna bildad processgrupp fram en mängd förslag som i huvudsak gäller rättegångsförfarandet för tvistemål och brottmål i hovrätt. Förslagen kan sammanfattas enligt följande.

1. Kraven på innehållet i överklaganden skärps så att klaganden närmare skall ange i vilket avseende tingsrättens bevisvärdering, rättsliga bedömning eller domskäl i övrigt enligt klagandens mening är oriktiga. Följer klaganden inte ett föreläggande att i något avseende komplettera sitt överklagande, skall överklagandet avvisas om det inte finns särskilda skäl mot detta. Som särskilda skäl tänker sig gruppen att klaganden har goda utsikter till framgång eller att det finns personliga skäl som t.ex. att klaganden uppträder utan rättsbildat biträde (50 kap. 4 och 7 §§ samt 51 kap. 4 och 7 §§ RB).
2. Hovrätten ges möjlighet att meddela dom utan någon kommunikering och utan någon huvudförhandling, om ett överklagande framstår som utsiktslöst. Förslaget är avsett att träffa fler fall än de regler som avser uppenbart ogrundade överklaganden men färre fall än som skulle träffas av Hovrättsprocessutredningens förslag om krav på prövningstillstånd (50 kap. 8 och 13 §§ samt 51 kap. 8 och 13 §§ RB).
3. När överklagandet framstår som utsiktslöst i viss del av målet, skall hovrätten kunna besluta att begränsa hand-

- läggningen i den delen. Vid en begränsad handläggning skall sådana bevis som endast hör till den del av målet som begränsningen avser inte läggas fram (35 kap. 13 § RB samt 50 kap. 10 a § och 51 kap. 10 a § RB enligt gruppens förslag).
4. Kravet på prövningstillstånd utvidgas till att omfatta också mål om vårdnad, boende och umgänge. Meddelas inte sådant tillstånd förfaller överklagandet i fråga om underhåll som helt är beroende av att prövningstillstånd meddelas (20 kap. 13 § föräldrabalken enligt gruppens förslag).
 5. Hovrätten ges den möjlighet att besluta om partiellt prövningstillstånd som föreslås i prop. 1996/97:131 (49 kap. 12, 13 och 14 a §§ RB samt 39 § ärendelagen enligt gruppens förslag).
 6. Referenten ges behörighet att ensam meddela prövningstillstånd samt att ge en dom eller ett beslut som meddelas med stöd av en förlikning. Referenten ges vidare en allmän behörighet att själv vidta åtgärder för beredningen. Referenten skall dock inte ensam kunna hålla ett förhör enligt 52 kap. 11 § RB eller besluta om en begränsning av hovrättens handläggning i viss del av målet (2 kap. 4 § RB samt 16 och 17 §§ hovrättsinstruktionen).
 7. Krav på deltagande av hovrättspresident, hovrättslagman eller hovrättsråd, tillika vice ordförande, vid prövning av frågor om prövningstillstånd tas bort (23 § hovrättsinstruktionen).
 8. En förnyad bevisupptagning i hovrätten skall ske endast om hovrätten finner att det föreligger särskilda skäl. De s.k. tilltrosparagraferna med sina krav på omförhör i vissa fall upphävs (35 kap. 13 §, 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § RB).
 9. En klagande som vill att förenklad delgivning med honom eller henne skall ske på en annan adress än den senast kända skall ha skyldighet att genast anmäla adress-

ändring. Överklagandet skall avvisas om delgivning med klaganden inte kan ske på den senast kända adressen. Förenklad delgivning skall kunna tillämpas av hovrätten, om parterna har fått upplysningar om detta i tingsrättens anvisningar för överklagande (50 kap. 4 och 7 §§ samt 51 kap. 4 och 7 §§ RB jämte 3 a § delgivningslagen).

10. I stället för att muntligen utveckla sin talan vid en huvudförhandling skall parterna kunna hänvisa till det som angetts i tingsrättens dom, om det inte är olämpligt (50 kap. 18 § och 51 kap. 18 § RB).
11. Fristen för att överklaga ett hovrättsavgörande i ett ärende som handläggs enligt ärendelagen ändras från tre till fyra veckor (38 § den lagen).

6 Överväganden

6.1 Utgångspunkter

Rättsväsendet skall sörja för medborgarnas rättstrygghet och rättssäkerhet. Alla mål och ärenden vid domstolarna skall handläggas på ett rättssäkert och ändamålsenligt sätt och med rimliga handläggningstider. Ett effektivt resursutnyttjande kräver att modern teknik används i den utsträckning det är möjligt. Reglerna om handläggningen skall vara utformade utifrån ett medborgarperspektiv. Däri ligger bland annat att hänsyn skall tas till brottsoffrens ställning i processen. De processuella reglerna bör vara utformade så att den som vänder sig till en domstol får sina frågor behandlade och tvister lösta på ett sätt som är anpassat för det enskilda fallet, en enkel, snabb och rättssäker handläggning. Reglerna bör i den mån det är möjligt vara utformade så att parter kan ta till vara sin rätt utan egna juridiska ombud. Reglerna skall givetvis motsvara de anspråk som den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ställer.

Rättstryggheten och rättssäkerheten kan inte uppnås utan att det finns ett effektivt system för överklagande av den första domstolsinstansens avgöranden. Vid överväganden av hur man på bästa sätt skall kunna sörja för att det processuella regelsystemet garanterar att målsättningarna för rättsväsendet uppnås måste man därför ha i blickfältet hela förfarandet från talans väckande till det lagakraftvunna avgörandet.

Sedan många år pågår ett arbete med att utifrån den angivna målsättningen göra domstolsväsendet mer ändamålsenligt. Ett

stort antal viktiga reformer har genomförts. Arbetet riktar in sig både på att förbättra förfarandereglerna och på att göra förbättringar på det organisatoriska och administrativa planet. En del av reformarbetet har under lång tid varit inriktat på att renodla domstolarnas arbetsuppgifter så att domstolarna skall kunna ägna sig endast åt sådana uppgifter för vilka de är till, dvs. i första hand rättskipningsuppgifter. Även i förhållandet mellan domstolsinstanserna har renodlingsprincipen fått genomslag. En modern instansordning måste bygga på en funktionsdelning mellan domstolarna på de olika nivåerna. Ett effektivt domstolväsende förutsätter att varje instans bara ägnar sig åt sådant som den är avsedd för. Endast med en god balans i det processuella systemet kan insatserna på de skilda domstolsnivåerna bli optimala.

Tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i första instans, dvs. inom det allmänna domstolsområdet på tingsrätterna. Det viktigaste skälet för detta är att rättssäkerheten måste komma alla parter till del, inte bara dem som överklagar. Tingsrätten har till uppgift att kunna slutligt avgöra alla tvistemål, brottmål och ärenden oavsett storlek och svårighetsgrad och detta på ett sätt som inte lämnar utrymme för tvivel angående domstolens kompetens. Den viktigaste uppgiften för en hovrätt som andrainstans är att kontrollera de tingsrättsavgöranden som överklagas och att rätta till eventuella felaktigheter. Givetvis måste hovrätten här göra en noggrann kontroll och arbeta målmedvetet för att kunna garantera rättssäkerhet och rättssäkerhet. Vikten av detta framstår som självklar med tanke på att hovrättsavgörandet i allmänhet utgör det slutliga avgörandet av saken. Hovrätten måste vidare, och detta även på eget initiativ, vaka över att rättegången i tingsrätten genomförts i överensstämmelse med gällande processuella regler. Oberoende av parternas yrkanden måste det alltså vara hovrättens skyldighet att ingripa mot allvarliga rättegångsfel även om dessa inte kan sägas ha lett till materiellt oriktiga avgöranden. Till allt detta kommer att hovrätten måste ha ett visst ansvar för rättsbild-

ningen i samhället. Den högsta instansen, Högsta domstolen, skall främst kunna ägna sig åt prejudikatbildning.

Genom flera reformer har renodlingsarbetet kring instansordningen lett till att den primära domstolsprövningen av åtskilliga mål- och ärendetyper har kunnat flyttas från hovrätterna och kammarrätterna till tingsrätter respektive länsrätter. Den första domstolsprövningen sker numera i tingsrätterna och länsrätterna i de allra flesta mål och ärenden där det inte är sakligt motiverat att den sker i en överrätt. På den allmänna domstolssidan är det emellertid i stort sett en lika stor andel av domstolsresurserna som hamnar i hovrätterna som förut.

Den nuvarande ordningen innebär på den allmänna domstolssidan att det stora flertalet mål som överklagas till hovrätterna får en ny fullständig prövning och en mycket befogad fråga är om denna ordning är ändamålsenlig. Den lösning som Processkommissionen vid tillkomsten av rättegångsbalken valde för själv handläggningen i hovrätten (se SOU 1926:32 s. 188) och som i sina huvuddrag fortfarande präglar vår rättsordning innebär för det fall att en tingsrättsdom överklagas att handläggningen där ofta blir av samma slag som den handläggning som förekommit i tingsrätten. I båda instanserna gäller således samma principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration, även om det också för båda instanserna förekommer undantagsregler som medger avgöranden på handlingarna. För parterna kan huvudförhandlingen i hovrätten komma att vara förvillande lik den som redan har hållits i tingsrätten. Rättegången i hovrätten sker alltså många gånger i former som inte i någon större utsträckning beaktar att det faktiskt redan har förekommit en process om saken i tingsrätten. Förhållandet blir särskilt tydligt framträdande i sådana fall där all den i tingsrätten upptagna muntliga bevisningen tas upp på nytt i hovrätten.

Att hovrätternas prövning är mer omfattande än som motiveras av hovrättens uppgifter innebär nackdelar för parterna. Deras processkostnader blir totalt sett högre än de behöver vara. En hovrättsprocess är inte sällan lika kostsam för parterna som den grundläggande tingsrättsprocessen. Vidare får den berätti-

gade parten i många tvistemål vänta längre på sin rätt än som är nödvändigt. Den totala handläggningstiden kan komma att mer än fördubblas på grund av ett överklagande. Den som är ekonomiskt svagare i en tvistemålsprocess kan under trycket av tidsutdräkten och kostnaderna tvingas till eftergifter gentemot den som är starkare. Att den berättigade parten snabbt och med en så liten ekonomisk uppoffring som möjligt kommer till sin rätt är ett mycket viktigt rättssäkerhets- och samhällsintresse. Dagens tvistemålsförfarande uppfyller inte medborgarnas berättigade krav på snabbhet och effektivitet. I brottmål innebär kortare handläggningstider bl.a. att de tilltalade inte onödigt länge behöver sväva i ovisshet om utgången i målet och att vid fällande dom den straffrättsliga reaktionen kommer så nära brottet som möjligt. Även för målsäganden och vittnena är det från flera synpunkter viktigt att domstolsförfarandet avslutas utan något onödigt dröjsmål.

Från flera håll hävdas att det nuvarande systemets utformning har lett till att parterna i vissa större tvistemål och brottmål redan från början utgår från att målet skall prövas på nytt i hovrätten och att tingsrättsprocessen därför ses som ett slags förberedande förfarande inför processen i hovrätten. Härigenom finns det en risk att hovrätten blir det forum där den egentliga rättskipningen äger rum. En sådan ordning är naturligtvis mycket olycklig. Förutsättningarna för en seriös och gedigen tingsrättsprocess och därmed ett riktigt avgörande ökar, om de inblandade aktörerna vet att det är här och nu det gäller och att man inte med säkerhet kan räkna med en rättegång eller en fullständig rättegång även i hovrätten.

Det finns numera visserligen regler som för en del mål och ärenden innebär att det krävs ett prövningstillstånd vid överklagande till hovrätten för att hovrätten skall ta upp målet eller ärendet till prövning i sak. Många andra fall som en hovrättsdomare på förhand kan uppfatta som skäligen enkla därför att tingsrätten med stor säkerhet har dömt rätt måste dock handläggas enligt i huvudsak samma regler som de fall där

samme domare känner att han eller hon verkligen kan göra en insats för att åstadkomma ett bättre slutresultat.

En stor svårighet när det gäller att åstadkomma ett välavvägt förhållande mellan processen i skilda instanser hänför sig till den muntliga bevisningen. Med det muntligt-protokollariska system som gällde enligt gamla rättegångsbalken antecknades muntliga utsagor i domstolens protokoll och varje domstols avgörande grundade sig endast på det som antecknats i protokollet. Om det under handläggningen av ett mål i en hovrätt framkom ett behov av ytterligare bevisupptagning kunde denna ske i en lägre instans och resultatet läggas fram i hovrätten genom protokoll. Med det system som gällde enligt den gamla rättegångsbalken hade underrätten och överrätten teoretiskt sett i princip lika goda eller, om man så vill, dåliga förutsättningar att bedöma sakfrågorna i ett mål och hovrättsprocessen kunde tillåtas att i allmänhet vara rent skriftlig. Varje modern rättsstat har dock numera i syfte att främja bl.a. den fria bevisprövningen för tvistemål och brottmål ett system där avgörandet åtminstone i den första instansen grundas på det omedelbara intryck av bevisningen som domarna får vid en muntlig förhandling. Det är här som problem uppstår för hovrättsprocessens del.

Redan rättegångsbalkens fäder konstaterade att man mot ett överrättsförfarande som består i en alltigenom förnyad muntlig förhandling kan anmärka att det samtidigt som det drar kostnader som väsentligt överstiger vad en skriftlig process orsakar dock inte bereder överrätten goda förutsättningar att fylla sin uppgift. Då bevisningen skall läggas fram inför hovrätten kan den, som Processkommissionen angav (a.st.), på grund av den tid som förflutit ha förlorat sin ursprungliga friskhet. Minnet av vad som har tilldragit sig har försvagats hos vittnena och dessa strävar kanske, som kommissionen påpekade, vid upprepningen av förhöret mer efter att erinra sig vad de sagt vid underrätten än efter att minnas vad som verkligen har inträffat. Vittnena kan också före hovrättsförhöret ha påverkats av ovidkommande förhållanden, t.ex. andra vittnesberättelser, den redan fällda domen eller hot från inblandade. Ett vittne

kanske inte heller upplever det som särskilt meningsfullt att gång på gång upprepa samma berättelse. För ett brottsoffer kan ett förnyat förhör som hålls lång tid efter brottet och där allting på nytt gås igenom mycket grundligt vara särskilt plågsamt.

För att en överprövning av sakfrågor skall kunna vara god och meningsfull bör överrätten helst ha möjlighet att komma minst lika nära den faktiska sanningen som tingsrätten. Det nuvarande systemet kan dock knappast mer allmänt sägas ge förutsättningar för detta. Problemet har utomlands inte sällan lett till att en överrättsprövning i tvistemål tilläts i huvudsak endast när det gäller rättsfrågor, dvs. frågor som rör den rent rättsliga bedömningen av de faktiska omständigheterna i ett mål. Sakfrågor tilläts bli omprövade endast i den mån den lägre instansen har begått ett handläggningsfel. Hovrätten skulle med den ordningen vara bunden av vad tingsrätten funnit utrett om sakförhållandena. En sådan lösning är inte utan betydande nackdelar. Den allvarligaste nackdelen är att en sådan begränsning inte skiljer ut de överklagade tingsrättsavgöranden som innehåller materiella felaktigheter. Hovrätterna skulle alltså inte bli de fora för korrigerande av felaktiga avgöranden som de bör vara. Felaktiga avgöranden av sakfrågor skulle komma att stå fast och detta skulle innebära en sänkning av rättssäkerheten i samhället. En hovrätt skulle i stället ofta få lägga ner resurser på att pröva rättsfrågor som uppenbart är riktigt avgjorda av tingsrätten. Vidare är det vanskligt att försöka finna klara skiljelinjer mellan sakfrågor och rättsfrågor eller mellan faktiska omständigheter och andra omständigheter. Utomlands har man en mycket långvarig erfarenhet av att bemästra situationen, men hos oss skulle systemet kunna medföra betydande handläggningssvårigheter och leda till en risk för rättsförluster. Till detta kommer för brottmålsdel att Sverige, liksom övriga europeiska länder, av konventionshänsyn måste utan någon begränsning till formella fel tillåta en överprövning även av tingsrätternas avgöranden rörande sakfrågorna. En begränsning av överrättsprövningen till rättsfrågor bör därför inte nu komma i fråga för svensk del.

Hovrätterna bör alltså även i fortsättningen ha att pröva samtliga slags frågor i målen.

Det är mot denna bakgrund som Hovrättsprocessutredningen lagt fram betänkandet Ett reformerat hovrättsförfarande. Hovrättsprocessutredningens förslag utgår från att hovrätterna skall ha att pröva såväl sakfrågorna som rättsfrågorna i de överklagade målen. Men enligt utredningen bör hovrätterna inte ha någon skyldighet att pröva alla fall på samma sätt som tingsrätten gjort. Utredningen framhåller i sitt betänkande att hovrättens främsta uppgift bör vara att, efter en kontroll av den materiella riktigheten av ett tingsrättsavgörande, rätta eventuella felaktigheter i avgörandet. Därutöver bör enligt utredningen hovrätten kontrollera om tingsrätterna handlägger målen formellt korrekt och ha ett ansvar för rättsbildningen. Från denna utgångspunkt anser sig utredningen kunna konstatera att hovrättsförfarandet med en i princip fullständig prövning i många fall är mer omfattande än som motiveras av hovrättens uppgifter. Det finns därför enligt vad utredningen anger ett behov av att ändra handläggningsreglerna så att dessa i större utsträckning anpassas till dessa uppgifter. Detta är enligt utredningen en förutsättning för att de vid varje tidpunkt tillgängliga resurserna bäst skall kunna utnyttjas för att upprätthålla och stärka rätts säkerheten. Om en hovrätt kan koncentrera sin verksamhet och sina resurser till sådant som direkt motiveras av hovrättens uppgifter, blir hovrätterna enligt utredningen effektivare och får därmed bättre förutsättningar att hantera sina uppgifter.

Det finns mycket som talar för riktigheten av utredningens bedömningar. Man kan sålunda hävda att med nuvarande system alltför mycket av rättsväsendets resurser hamnar i andra instans i stället för i första instans där de kan komma alla parter till del och inte endast sådana parter som överklagar. Med ett system som har bättre balans än det nuvarande och där tyngdpunkten i rättssystemet ligger rätt, kan i princip resurser flyttas från hovrätterna till tingsrätterna. I många fall kan en hovrätt redan på ett ganska tidigt handläggningsstadium konstatera att det står klart att klaganden inte har några utsikter till framgång. Såväl

Hovrättsprocessutredningens förslag som vissa av processgruppens förut redovisade förslag skjuter in sig på dessa fall. Förslagen utgår från att hovrätterna måste tillåtas att göra en betydligt större skillnad än nu mellan sådana mål och andra mål för att hovrättsprocessen allmänt sett skall kunna bli tillräckligt effektiv. Förslagen syftar på skilda sätt till att åstadkomma sådana förhållanden att reglerna om handläggningen i hovrätterna av överklagade mål inte lägger hinder i vägen för att varje mål får just den behandling det förtjänar. De nuvarande reglerna är otvivelaktigt ganska stela trots att det har skett flera upp-
mjukande reformer under årens lopp. De bärande grundprinciperna för hovrättsprocessen är i huvudsak orörda sedan rättegångsbalkens tillkomst, även om det för en del fall har införts t.ex. regler om att det krävs prövningstillstånd för hovrättsprocessen.

När det gäller metoderna för en begränsning av hovrättsprocessen i vissa fall kommer in i bilden de förpliktelser som följer av Europakonventionen. Till och med ett införande av ett helt generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt kan bedömas vara förenligt med Sveriges konventionsåtaganden i fråga om rättegångars genomförande (se t.ex. Lagrådet i prop. 1996/97:131 s. 185). En annan sak är att dessa åtaganden kan ha en viss betydelse när det gäller förfarandet vid en tillståndsprövning. En ordning som ger utvidgade möjligheter att omedelbart ogilla utsiktslösa överklaganden eller att begränsa handläggningen när överklagandet framstår som utsiktslöst i en viss del är mer kontroversiellt med hänsyn till Europakonventionen. En möjlighet att i vissa fall begränsa handläggningen av ett mål som arbetsgruppen föreslår synes vidare kunna leda till processuella tillämpningsproblem genom att ett begränsningsbeslut måste kunna omprövas i samband med målets avgörande, eftersom hovrätten skall döma över hela saken. Till detta kommer att de domare som beslutat om en begränsning kan antas vara jäviga när det gäller att avgöra målet.

Mot denna bakgrund kommer i de nästföljande avsnitten 6.2–6.4 att övervägas frågor om tillämpningsområdet för systemet

med krav på prövningstillstånd bör utvidgas samtidigt som systemet i väsentliga hänseenden modifieras för att tillgodose rättssäkerhetens krav.

Modernisering av hovrättsprocessen bör inte tillåtas att stanna vid frågor om krav på prövningstillstånd. Från en del håll har framställts önskemål om att man bör gå hårdare fram mot sådana överklaganden som är bristfälliga. Ett avvisande av ett överklagande är emellertid en mycket allvarlig åtgärd gentemot klaganden. I de fall där en stämningsansökan avvisas kan sökanden ofta komma igen med en ny ansökan. Men konsekvensen av att ett överklagande avvisas är att saken blir avgjord med laga kraft. Under inga omständigheter kan lagstiftningen i fråga om avvisning tillåtas att vara så oklar att det faktiskt läggs i hovrättens hand att mer eller mindre godtyckligt pröva om överklagandet skall tas upp. Redan idag kan avvisning ske om överklagandet inte utan väsentlig olägenhet kan prövas i hovrätten. Att avstå från kravet att olägenheten måste vara väsentlig skulle strida mot det medborgarperspektiv som bör präglade det processrättsliga moderniseringsarbetet. Man måste här betänka att varje skärpning av avvisningsreglerna träffar främst sådana personer som processar utan juristhjälp. Bättre än att avvisa fler överklaganden än nu är mot denna bakgrund att ta upp dem men inte ge dem en mer omfattande behandling än vad de faktiskt kräver. De berörda reglerna om avvisning bör alltså inte ändras. Inte heller bör avvisning ske på grund av att hovrätten inte kan delge klaganden en viss handling under rättegången i hovrätten. Att en handling inte kan delges kan ju ha godtagbara skäl. I promemorian övervägs emellertid i avsnittet 6.5 frågor om användning av videoteknik kan förbättra process-effektiviteten. Dessa överväganden berör i hög grad frågor om hovrätternas ställningstagande till tilltrosbevisning. I avsnittet 6.6 övervägs frågor om muntlighet och omedelbarhet vid en huvudförhandling i hovrätten. I avsnittet 6.7 övervägs frågor om beslutförhör i vissa fall i hovrätten.

6.2 Krav på prövningstillstånd

Samtliga tingsrättsavgöranden i tvistemål och domstolsärenden som överklagas till hovrätt underkastas krav på prövningstillstånd. Även anslutningsöverklaganden skall kräva prövningstillstånd. Såvitt gäller brottmålsavgöranden behålls i sak nuvarande regler om i vilka fall det skall krävas prövningstillstånd. Överklaganden av beslut av sådana förvaltningsmyndigheter som inte organisatoriskt är inordnade i tingsrätterna skall inte kräva prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt. Prövningstillstånd skall inte heller krävas i de fall där tingsrättens avgörande överklagas till Marknadsdomstolen. Frågor om krav på prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till Arbetsdomstolen lämnas tills vidare öppna.

Vid tillkomsten av rättegångsbalken fanns det i princip inga begränsningar när det gällde möjligheterna att få ett slutligt tingsrättsavgörande fullständigt omprövat av hovrätten. Som ett led i strävandena att göra förfarandet i hovrätten mer ändamålsenligt har dock under årens lopp för en del fall införts regler om krav på prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt. Vissa regler av det slaget tillkom redan år 1974 men den reformen gällde endast de mål som behandlades enligt den s.k. småmålslagen. När den lagen upphävdes i slutet av 1980-talet och dess regler arbetades in i rättegångsbalken blev reglerna om prövningstillstånd tillämpliga även på vissa mål vid fastighetsdomstolarna. Något senare infördes regler om prövningstillstånd också för ärenden om felparkeringsavgift. År 1993 utvidgades prövningstillstånds-förfarandet i hovrätt till att omfatta bl.a. ytterligare tvistemål samt bötesmål och utsökningsmål. Senare har bl.a. skuldsaneringsärenden tillkommit. Utvecklingsarbetet har kommit mycket längre på förvaltningsprocessens område. Där har nämligen under senare år den första domstolsprövningen på ett framgångsrikt sätt successivt förts från kammarrätt till länsrätt och beträffande i stort sett alla måltyper införts krav på prövningstillstånd i ledet mellan länsrätt och kammarrätt, allt i

syfte att bättre utnyttja resurserna och nå snabbare avgöranden (jfr bl.a. prop. 1993/94:133, 1994/95:27 och 1995/96:22).

Det är en ganska vanlig uppfattning att ett krav på prövningstillstånd innebär att parterna utestängs från att få en hovrättsprövning till stånd. Systemet kan fortfarande sägas vara relativt nytt för svensk del och det är naturligt att många uppfattar reglerna som regler vilka i enlighet med sin ordalydelse innebär att det i vissa fall inte sker någon prövning i hovrätten. Det är dock viktigt att framhålla att även tillståndsprövningen innebär en överprövning, om än i enklare form och med ett speciellt syfte, nämligen att pröva om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten kommit fram till eller om det finns något annat skäl som motiverar en fullständig prövning. Vid den prövningen står hovrättens kontrollerande funktion i fokus. Med ett omsorgsfullt utformat system vad avser grunderna för prövningstillstånd och handläggningsregler innebär ett beslut att inte meddela prövningstillstånd att hovrätten faktiskt har gjort en prövning av hur tingsrätten har handlagt och bedömt målet utan att hovrätten funnit något som ger anledning att ta upp fallet till fullständig prövning.

Hovrättsprocessutredningen föreslår i sitt betänkande ett införande av ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. Med detta skulle man enligt utredningen på ett kraftfullt sätt genomföra den eftersträvande förskjutningen av tyngdpunkten i rättskipningen mot tingsrätterna. Kravet på prövningstillstånd är i utredningens förslag förenat med att förutsättningarna för meddelande av tillstånd skall ha en liberalare utformning. Vidare skall förfarandet inför tillståndsprövningen delvis kunna vara muntligt och det skall gälla mindre restriktiva regler om beräkningen av omröstningsresultatet i en tillståndsfråga.

Ett system som innebär att hovrättens prövning i vissa fall begränsas till en tillståndsprövning är på intet sätt unikt, om man ser det i ett internationellt perspektiv. En internationell utblick ger vid handen att krav på prövningstillstånd vid överklagande till andra instans förekommer i varierande utsträckning i

åtskilliga rättsstater i vår närhet. Ibland gäller ett krav på prövningstillstånd bara i tvistemål om ett visst högsta värde och i brottmål med ett visst högsta straffmaximum, men exempelvis i England är kravet på prövningstillstånd mycket långtgående, särskilt i brottmål. Ett generellt eller mycket omfattande krav på prövningstillstånd skulle alltså inte framstå som någon udda ordning i en internationell jämförelse. En del länder har också gått längre än till ett system med prövningstillstånd av den typ som finns i vårt land på så sätt att man där i tvistemål begränsat överrättsprövningen till rättsfrågor eller på så sätt att man ställt höga krav för meddelande av tillstånd.

Regler om krav på prövningstillstånd erbjuder många fördelar och erfarenheterna av de regler om prövningstillstånd som redan finns är mycket goda. I de fall där något prövningstillstånd inte meddelas blir handläggningstiden kort. I tvistemål kommer den berättigade parten sålunda mycket snabbt till sin rätt och gör det med låga kostnader. Motpartens kostnadsansvar begränsas. Fördelarna med regler om krav på prövningstillstånd inskränker sig emellertid inte till detta. Hovrätternas resurser kan med sådana regler i högre grad avsättas för mål med krävande sak- och rättsfrågor, något som i sin tur bidrar till en ökad rättssäkerhet. Möjligheterna till sådana omdispositioner av resurserna är särskilt viktiga, eftersom andelen större och mer komplicerade mål ökar.

Vid remissbehandlingen av Hovrättsprocessutredningens betänkande var majoriteten av remissinstanserna välvilligt inställda till ett generellt krav på prövningstillstånd, även om många av dessa instanser hade reservationer av skilda slag. Bland dem som tillstyrkte ett generellt krav på prövningstillstånd för samtliga mål och ärenden fanns alla landets hovrätter utom Hovrätten för Övre Norrland.

Det fanns emellertid också en hel del kritiska röster. Mot utredningens förslag anfördes sålunda från skilda håll att man knappast kan förhindra att enstaka mål som bort bli föremål för en fullständig prövning fastnar i tillståndsprövningens garn och således inte blir tillräckligt prövade. Denna synpunkt är värd att

ta på största allvar. Tyvärr finns det en betydande osäkerhet i fråga om hur ofta det med nuvarande regler kan tänkas förekomma att ett överklagande av ett avgörande som skulle ha ändrats inte meddelas prövningstillstånd. Den statistik som under årens lopp har förts i fråga om ändringsfrekvenser i hovrätten för olika slags avgöranden och skilda prövningsformer ger ingen egentlig vägledning. Grundfelet består i att åtskilliga mål där prövningstillstånd meddelats har redovisats i statistiken som mål vilka inte kräver prövningstillstånd (jfr SOU 1995:124 s. 100). Att manuellt ta fram en ny statistik förefaller inte vara meningsfullt. Om tillämpningsområdet för systemet med krav på prövningstillstånd skall kunna byggas ut, bör detta nämligen ske i förening med att rättssäkerheten tryggas genom att systemet ges en annan utformning än den som dagens system har. Det finns ingen anledning att förneka att man även med det mest utvecklade system för prövningstillstånd står inför risken att ett överklagande av ett avgörande som med dagens regler skulle ha ändrats av hovrätten i enstaka undantagsfall inte kommer att få prövningstillstånd. Innebär då denna risk att ett sådant system är oacceptabelt? Frågan kan till viss del besvaras med en motfråga. Kan man vara alldeles säker på att hovrättens avgörande i det tänkta undantagsfallet skulle vara mera riktigt än tingsrättens? En ändring i hovrätten kan ju bero t.ex. på att ett vittne, ställd inför ett hot, har tagit tillbaka sanningsenliga uppgifter som han eller hon lämnat i tingsrätten.

Den kritik mot ett system med krav på prövningstillstånd som tar sin utgångspunkt i att systemet kan komma att sälla bort enstaka fall som bort bli föremål för en fullständig hovrättsprövning synes inte till fullo beakta att de resurser som frigörs genom systemet kan sättas in för att höja rättssäkerheten i många andra fall. Vad det i grunden bör handla om är hur reglerna om handläggningen i hovrätt bör utformas för att tillgängliga resurser skall kunna utnyttjas optimalt i syfte att garantera att hovrätterna kan göra bästa möjliga insats för att garantera rättssäkerheten i överklagade mål och ärenden. Om hovrätterna kan koncentrera sina insatser till sådana fall där hov-

rättens ledamöter bedömer att det finns ett behov av insatser, blir hovrätterna effektivare och får därmed bättre förutsättningar att hantera sina uppgifter. Detta förutsätter att man gör avvägningar mellan insatser för skilda mål inom hovrätterna. Hovrättsförfarandet bör vara så utformat att varje mål kan handläggas på det för målet mest ändamålsenliga sättet. Därmed hamnar hovrätternas resurser där de bäst behövs. Införandet av ett generellt eller väsentligt utvidgat krav på prövningstillstånd kan totalt sett alltså innebära bättre garantier för riktiga domstolsavgöranden än nuvarande regler och dessutom åstadkomma en snabbare handläggning och en handläggning utan onödiga resursinsatser. Resonemanget gäller praktiskt sett oavsett hur stora resurser som än kommer att tillföras de allmänna domstolarna.

Rättssäkerheten kräver dock att man skapar en mera förfinad reglering än den nu gällande vad beträffar grunder för prövningstillstånd och när det gäller handläggningen av en tillståndsfråga. Det som på sina håll skapar misstro mot institutet prövningstillstånd hänför sig nog till betydande del till den nuvarande utformningen av tillståndsgrunderna. Reglerna är något diffusa vilket kan ha lett till att deras tillämpning på en del håll blivit mer restriktiv än vad lagstiftaren har tänkt sig. För att det skall vara möjligt att införa ett generellt eller väsentligt utvidgat krav på prövningstillstånd krävs att risken för att hovrätten avslår en begäran om prövningstillstånd i mål där avgörandet är materiellt felaktigt kan begränsas i tillräcklig utsträckning. Givetvis gagnas en nyordning av att hovrätten får ännu bättre möjligheter att värdera tingsrättens bedömning av sakfrågor. Här kan ett utnyttjande av videotekniken vid inspelningar av tingsrättsförhör komma att spela en roll (se avsnittet 6.5). Rättsfrågorna vällar normalt inte samma principiella eller praktiska problem vid en tillståndsprövning.

De överväganden som Hovrättsprocessutredningen gjorde i fråga om tillståndsgrunderna och i fråga om tillståndsprövningen förefaller att ge ett mycket gott underlag för en reform, i all synnerhet om videoinspelningar av tingsrättsförhör blir vanligt

förekommande. Förslagen kan onekligen leda till en lägre effektivitet än den som de nuvarande reglerna gör genom att det kan komma att meddelas prövningstillstånd i något fler av de fall i vilka det sker en tillståndsprövning. Detta är dock inte något negativt utan snarast något eftersträvansvärt. Att man ändå kan antas komma att göra betydande resursvinster omvittnas bl.a. av den inställning som nästan alla hovrätter intog i sina remissvar till Hovrättsprocessutredningens förslag.

Trots detta kan man ha anledning att hysa tvekan när det gäller frågan om tiden verkligen är mogen för regler om generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt, dvs. ett krav som gäller samtliga mål och ärenden. De mål för vilka en del remissinstanser som yttrade sig över Hovrättsprocessutredningens betänkande uttryckte betänkligheter var främst de brottmål i vilka det är fråga om en särskilt kännbar påföljd. Att tvistemålen och ärendena knappast nämnts i debatten synes ha flera naturliga orsaker. Det är ju särskilt i tvistemålen som med nuvarande regler förseningar och fördyringar till följd av sakligt sett dåligt underbyggda överklaganden allvarligt kan drabba enskilda parter. Den utbredda användningen i civila tvister av skiljedomsförfaranden, för vilka det inte finns någon rätt att överklaga, ger en god fingervisning om att det på denna punkt finns en viktig skillnad mellan tvistemålen och brottmålen.

Hovrättsprocessutredningens förslag bör därför genomföras, men endast för tvistemålens och domstolsärendenas del. Tillämpningen av de nya reglerna bör noga följas upp i syfte att skaffa erfarenheter av hur de slår i det praktiska rättslivet. Det är naturligt att lagstiftaren i samband med en utvärdering av reglernas tillämpning kan finna anledning att ta upp frågan om kravet på prövningstillstånd i brottmål till en förnyad prövning.

När det gäller kravet på prövningstillstånd för anslutningsöverklaganden bör framhållas att den nuvarande ordningen för tillståndsprövning innebär att alla prövningstillståndspliktiga överklaganden prövas var för sig på sina egna meriter. Detta gäller vare sig de har gjorts anslutningsvis eller utgör självständiga överklaganden. Något behov av att förändra denna

ordning uppstår inte på grund av att man utvidgar den krets av överklaganden som skall tillståndsprövas. Det nuvarande systemet framstår också som det principiellt mest tilltalande. Vad som är mest praktiskt och ändamålsenligt varierar visserligen från fall till fall, bl.a. eftersom det har stor betydelse om de olika överklagandena tar sikte på samma eller olika delar av avgörandet, men även här borgar dagens system nog för de bästa lösningarna. Kravet på prövningstillstånd bör därför omfatta även anslutningsöverklaganden.

I det som här har sagts om tingsrätt innefattas även sådana fall där tingsrätten dömer i särskild sammansättning som t.ex. i fastighetsmål, vattenmål, patentmål samt tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål. Med tingsrätt bör i detta sammanhang även jämföras sådana inskrivningsmyndigheter som avses i t.ex. 19 kap. 2 § jordabalken. Deras avgöranden överklagas redan enligt nuvarande regler på samma sätt som tingsrättsavgöranden. Endast för ärendena enligt jordabalken krävs det särskilda regler för att avgöranden av dessa myndigheter skall omfattas av krav på prövningstillstånd.

I vissa andra fall kan ett beslut av en förvaltningsmyndighet överklagas till hovrätt. Det gäller beslut av övervakningsnämnd, vissa beslut av hyresnämnd samt beslut av Statens va-nämnd. När det gäller övervakningsnämnderna och förfarandet i hyresnämnderna pågår det ett reformarbete. Resultatet av detta arbete bör avvaktas innan ställning tas till frågor om krav på prövningstillstånd vid överklagande från dessa nämnder. Även överklaganden av avgöranden från va-nämnden bör lämnas utanför den nu aktuella reformen.

Det kan ligga nära till hands att låta samma regler om prövningstillstånd som gäller vid överklagande från tingsrätt till hovrätt gälla sådana mål som prövas av hovrätten som första instans, när överklagande i ett sådant mål sker till Högsta domstolen. Men en sådan reform skulle innebära att man behövde bygga upp ett helt nytt tillståndssystem för Högsta domstolen för att användas bara på ett obetydligt antal mål.

Detta skulle bli lagtekniskt komplicerat och bara ha marginell betydelse. Någon reform av detta slag bör därför inte ske.

Det finns en liten grupp av mål som överklagas från tingsrätt till Marknadsdomstolen och som är underkastad krav på prövningstillstånd, nämligen dispositiva tvistemål där tvisteföremålets värde är högst ett basbelopp. Detta följer av hänvisningen i 51 § marknadsföringslagen (1995:450) till bestämmelserna i bl.a. 49 kap. RB. Ett krav på prövningstillstånd passar dock inte särskilt väl för målen i Marknadsdomstolen. Därför bör i marknadsföringslagen anges att något krav på prövningstillstånd inte skall gälla vid överklagande till Marknadsdomstolen. Motsvarande lagtekniska anpassning bör göras i 64 § konkurrenslagen (1993:20) där det för vissa frågor som enligt lagen skall handläggas som indispositiva tvistemål också hänvisas till bl.a. 49 kap. RB.

Frågor om krav på prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till Arbetsdomstolen har behandlats i promemorian Vissa ändringar i lagen om rättegången i arbetstvister (Ds 1996:62). Dessa frågor behandlas inte vidare i denna promemoria utan kommer att tas upp i särskild ordning.

6.3 Förutsättningarna för prövningstillstånd

Nya, generösare regler om tillståndsgrunder införs för alla mål och ärenden i vilka det krävs prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt, dvs. även för sådana fall i vilka det redan med nu gällande regler krävs prövningstillstånd. Prövningstillstånd skall meddelas om

- det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit fram till (ändringsfall),
- det inte utan en prövning av målet i sak går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit fram till (granskningsfall),
- det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt (prejudikatfall) eller
- det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Vilken effekt ett system med krav på prövningstillstånd får och hur stor den praktiska skillnaden blir för parterna i förhållande till att något sådant krav inte gäller beror i stor utsträckning på vilka förutsättningar som ställs upp för att prövningstillstånd skall meddelas. Tillståndsgrunderna måste utformas så att de skapar tillräckliga garantier för att prövningstillstånd verkligen skall meddelas i mål där tingsrättsavgörandet är materiellt felaktigt. Tillståndsgrunderna bör helst vara lättöverskådliga och säkerställa en förutsebar tillämpning.

Nya regler om tillståndsgrunderna som uppfyller dessa krav bör inte gälla endast sådana mål och ärenden för vilka det nu införs ett krav på prövningstillstånd. De bör gälla även de mål och ärenden som idag är underkastade krav på prövningstillstånd, t.ex. vissa brottmål. Detta är ägnat att leda till att mål och ärenden av det slaget kommer att tas upp till prövning i hovrätten i något större utsträckning än nu.

För att markera hur reglerna är avsedda att tillämpas bör reglerna inte som nu ha en konstruktion som ger intryck av att regleringen är fakultativ, dvs. att hovrätten *får* meddela tillstånd när en tillståndsgrund är uppfylld. I stället bör klart och tydligt anges att tillstånd *skall* ges så snart en sådan grund är uppfylld. Naturligtvis bör ett prövningstillstånd inte meddelas i det motsatta fallet.

Ändringsfall

Den centrala tillståndsgrunden i ett system med krav på prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt kommer alltid att gälla ändringsfall. En mycket viktig fråga är hur sannolikt det bör vara att en prövning av saken i hovrätten skulle leda till en ändring av tingsrättsavgörandet för att prövningstillstånd skall beviljas på sådan grund. Det är en allmän uppfattning att detta beviskrav bör vara lågt. Ett lågt beviskrav är nödvändigt för att upprätthålla tillräckliga rättssäkerhetskrav. Ändringsfallen förutsätter enligt de nuvarande reglerna att det "förekommer anledning till ändring av det slut tingsrätten kommit till". Den

närmare innebörden av denna lydelse är inte helt klar (se t.ex. Fitger, Rättegångsbalken, s. 49:55 f. med hänvisningar). För att tydligare ge uttryck för grundtanken att prövningstillstånd inte skall kunna vägras i de fall där tingsrättens avgörande är materiellt felaktigt bör man välja ett annat uttryckssätt så att det låga beviskravet klart framgår. I enlighet med ett förslag som Lagrådet presenterat (se prop. 1996/97:131 s. 57) bör det därför anges att prövningstillstånd skall meddelas om "det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit fram till". Beviskravet för att en prövning av saken kan komma att leda till en ändring av tingsrättsavgörandet är därmed lågt. Vid sin prövning måste hovrätten givetvis i förekommande fall på samma sätt som hittills ta ställning till om parterna kan komma att tillåtas att åberopa nya omständigheter eller bevis.

Tillämpningen av regler om prövningstillstånd i ändringsfall har uppmärksammats bl.a. såvitt gäller mål där huvudfrågan är beroende av en skälighetsbedömning och då särskilt brottmål där överklagandet avser tingsrättens straffmätning (se Lagrådet i prop. 1996/97:131 s. 183). I sådana fall är det ofta svårt att beteckna en viss bedömning som den enda riktiga, åtminstone i de fall det inte finns en klar praxis. Den omständigheten att hovrätten för sin del kanske skulle ha valt ett något högre eller lägre skadestandsbelopp än tingsrätten bör inte anses innebära att tingsrättens avgörande som regel skall betecknas som felaktigt eller materiellt oriktigt och därför föranleda prövningstillstånd. Det finns därför inte alltid anledning för hovrätten att meddela prövningstillstånd enbart av det skälet att hovrätten anser att tingsrättens bedömning av beloppets storlek är något för sträng eller något för mild. Vid en viss punkt, om tingsrättens bedömning i mer avsevärd mån avviker från vad hovrätten anser böra utdömas, kan det däremot finnas anledning för hovrätten att ifrågasätta en ändring av tingsrättsavgörandet. Den nyss föreslagna formuleringen lämnar utrymme för att prövningstillstånd meddelas i sådana fall; det finns då "anledning att betvivla riktigheten av det slut tingsrätten har kommit fram

till". Prövningstillstånd skall naturligtvis också meddelas om frågan om beloppet har prejudikatvärde (se nedan).

Granskningsfall

Hovrättsprocessutredningen introducerar i sitt betänkande "granskningsdispens" som en ny tillståndgrund. Den grundläggande tanken är här att tillstånd skall meddelas om det inte utan en prövning av målet går att bedöma om avgörandet är riktigt eller inte. Hovrättsprocessutredningen framhöll i sitt betänkande att domarnas utformning ibland är sådan att det är svårt att göra en bedömning av om det finns skäl att ändra tingsrättens dom (se betänkandet s. 168 f.).

Som utredningen påpekade kan det alltså vara så att det visserligen inte finns någon anledning i och för sig att betvivla riktigheten hos tingsrättens avgörande men att det inte heller med någon högre grad av säkerhet går att påstå att avgörandet faktiskt är riktigt. Och detta kan mycket väl vara fallet även om domskälen är välskrivna. Det är nog en allmän erfarenhet att det inte alltid går att förmedla i domen precis hur målet har gestaltat sig vid domstolen. Hovrättens svarigheter gäller nästan uteslutande sakfrågorna i de överklagade målen. Hovrättens möjlighet att bedöma rena rättsfrågor är nämligen som regel inte särskilt mycket sämre vid en tillståndsprövning än vid en prövning i sak. Behovet av den nu behandlade tillståndsgrunden är dock inte så stort när det gäller de mål och ärenden för vilka det krävs prövningstillstånd redan med dagens regler. Dessa mål och ärenden är nämligen typiskt sett relativt enkla. I ett system med prövningstillstånd som omfattar även stora och komplicerade tvistemål kan läget undantagsvis vara ett annat. Detta medför ett behov av ett instrument av det slag som den nu behandlade tillståndsgrunden är tänkt att vara. En inte helt obetydlig mängd mål kommer med säkerhet att vara så pass omfattande eller på annat sätt komplicerade att det blir omöjligt att tillräckligt tillförlitligt bedöma på handlingarna om målet är rätt avgjort. Tillståndsgrunden kan alltså komma att bli en värdefull kompo-

nent i systemet och regler om denna bör införas för samtliga mål- och ärendetyper trots att behovet av sådana regler inte är särskilt stort i de fall där det redan med dagens regler krävs prövningstillstånd.

När det gäller frågan vilka mål som kan beräknas bli framsläppta till en ny fullständig prövning i hovrätten med stöd av den nu behandlade tillståndsgrunden så kan det givetvis inte undvikas att en del av de mål som tas upp visar sig vara rätt dömda. Ett sådant moment av bristande förutsägbarhet ligger i denna tillståndsgrunds natur och är inte något argument mot tillståndsgrunden som sådan. Hur ofta hovrätterna kommer att meddela tillstånd i granskningsfall är givetvis svårt att förutse. Rimligt är dock att anta att fallen blir avsevärt mindre vanliga än ändringsfallen.

Prejudikatfall

En tillståndsgrund som måste finnas precis som i dagens system avser prejudikatfall. Ett visst ansvar för rättsbildningen bör nämligen som tidigare angetts finnas med bland hovrättens uppgifter. Utan en möjlighet att meddela prövningstillstånd i nu angivna fall skulle en enhetlig rättstillämpning försvåras.

Extraordinära fall

Med hänsyn till hovrättens uppgift att vaka över att tingsrätterna handlägger målen formellt korrekt behöver hovrätterna kunna meddela prövningstillstånd när ett formellt fel av allvarigare art har begåtts vid handläggningen i tingsrätten, även om det inte skulle finnas anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit fram till. Den nuvarande extraordinära tillståndsgrunden ger möjlighet att meddela prövningstillstånd när det finns synnerliga skäl, som t.ex. att det finns grund för resning, att domvilla har förekommit eller att målets utgång uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Denna tillståndsgrund bör behållas oförändrad, även om den i första hand kommer att få betydelse endast för vissa domvillofall.

6.4 Handläggningen av en fråga om prövningstillstånd

Hovrätten skall inte behöva förelägga en klagande att komplettera överklagandet med skäl för prövningstillstånd annat än om tingsrätten av misstag har underlåtit att i domen eller beslutet upplysa om att prövningstillstånd krävs och det inte av överklagandet framgår att klaganden känner till detta krav. Ett beslut om prövningstillstånd skall föregås av skriftväxling, om det behövs.

Hovrätten skall kunna besluta om sammanträde, om det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs, som t.ex. när parten saknar förmåga att uttrycka sig skriftligen och inte har juridiskt biträde samt då parten enligt Europakonventionen har rätt till förhandling i hovrätten. Ett sammanträde skall normalt kunna hållas per telefon.

Partiellt prövningstillstånd skall kunna meddelas beträffande en sådan del av tingsrättens dom eller beslut vars utgång inte kan påverka avgörandet i övrigt.

I fastighets-, vatten- och patentmål skall en ledamot med speciell teknisk sakkunskap kunna delta i tillståndsprövningen i stället för en av de tre lagfarna ledamöter som i normala fall skall företa tillståndsprövningen.

I övrigt föreslås inga ändringar när det gäller reglerna om tillståndsprövningen.

De nya reglerna skall gälla alla mål och ärenden i vilka det krävs prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt.

I dagens system är tillståndsprövningen i hovrätten inte begränsad till de omständigheter som parten själv anför till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas, men det som parten anför bildar utgångspunkten för tillståndsprövningen. Det finns

ingen anledning att ändra detta system. Enligt den ordning som gäller nu är det dock i princip obligatoriskt för hovrätten att begära komplettering från klaganden, om han eller hon inte har angett de skäl som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Om en klagande som fått föreskriven upplysning från tingsrätten om kravet på prövningstillstånd underlåter att särskilt argumentera i denna fråga, är det emellertid rimligt att normalt utgå från att de omständigheter som anförs i sak också är de omständigheter som klaganden vill anföra till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas. Skulle tingsrättens dom eller beslut på grund av något förbiseende i tingsrätten inte innehålla uppgift om att prövningstillstånd krävs i hovrätten, finns det en större risk för att klaganden inte har detta klart för sig. Om det i ett sådant fall inte framgår av överklagandet att klaganden är medveten om kravet på prövningstillstånd, bör hovrätten underrätta klaganden om att sådant tillstånd krävs och under vilka förutsättningar som tillstånd kan meddelas. Hovrätten bör samtidigt begära att överklagandet kompletteras med de omständigheter som åberopas till stöd för att tillstånd skall meddelas. Står det klart att prövningstillstånd skall meddelas är detta naturligtvis ett skäl att underlåta komplettering. Om tingsrättens dom eller beslut innehåller uppgift om att prövningstillstånd krävs, blir det normalt aktuellt att förelägga en klagande att komplettera överklagandet i detta hänseende endast om överklagandet innehåller en argumentation i tillståndsfrågan men denna är oklar och det inte kan uteslutas att tillstånd kommer att meddelas. Mot denna bakgrund bör de regler upphävas enligt vilka det är obligatoriskt för hovrätten att begära komplettering av tillståndsskäl när sådana inte har angetts uttryckligen.

Om en hovrätt vid en tillståndsprövning finner att det överklagade avgörandet inte innehåller en för tillståndsprövningen tillräcklig redovisning av vad vittnen och andra hörda har uppgett och tingsrätten har lagt förhørsutsagorna till grund för avgörandet, behöver hovrätten i allmänhet komplettera beslutsunderlaget med ytterligare uppgifter om dessa utsagor. Detta

sker i allmänhet så att hovrätten vänder sig till tingsrätten med en begäran om att tingsrätten sänder över gjorda förhörskrifter eller bandinspelningar. Självklart kan i det fallet videospelningar av tingsrättsförhör ha ett särskilt stort värde. I en del fall kan hovrätten finna att det är tillräckligt att den som är föredragande vid tillståndsprövningen tar del av materialet och redovisar detta vid sin föredragning. I andra fall måste alla ledamöterna ta direkt del av materialet. Det finns ingen anledning att göra på något annat sätt när det gäller ett utvidgat krav på prövningstillstånd och några lagregler förslås därför inte.

Enligt gällande regler skall hovrätten sända överklagandet till motparten och låta honom eller henne yttra sig. Beslut i fråga om prövningstillstånd skall meddelas sedan skriftväxlingen har avslutats. När det finns skäl för det, får dock frågan tas upp utan att någon skriftväxling har skett. Faktiskt så tillämpas reglerna idag på det sättet att det endast är i en mindre del av målen som någon skriftväxling sker innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Kan skriftväxling undvikas innebär det att motparten i många fall slipper onödiga kostnader. Hovrätten har därför goda skäl att alltid noga överväga om skriftväxling är motiverad. De fall där det kan vara aktuellt med skriftväxling är sådana där det framstår som ovisst om prövningstillstånd kommer att meddelas. I sådana fall kan det hända att ett yttrande från motparten ger kompletterande upplysningar av värde för tillståndsprövningen. Det kan ibland också finnas anledning att låta motparten yttra sig över frågor om prövningstillstånd, om klaganden åberopar nya omständigheter eller nya bevis eller i övrigt lämnar nya uppgifter som inte framgår av handlingarna i målet. Om det är sannolikt att prövningstillstånd kommer att meddelas och att målet kan avgöras på handlingarna, bör skriftväxling alltid ske. I dessa fall är det av processekonomiska skäl lämpligt att målet är färdigberett innan frågan om prövningstillstånd avgörs, eftersom det då är möjligt att avgöra målet vid samma föredragningstillfälle som då frågan om prövningstillstånd avgörs.

Det som har sagts nu innebär att skriftväxling innan frågan om prövningstillstånd avgörs kan underlåtas i många fall. Mot denna

bakgrund bör rättegångsbalken inte som huvudregel i nu berörda fall ange att skriftväxling skall ske.

Tillståndsprövningen har hittills varit rent skriftlig. Det kan dock, enligt artikel 6 i Europakonventionen, undantagsvis krävas att det hålls en förhandling i hovrätten för att hovrätten skall kunna besluta att inte meddela prövningstillstånd. En förutsättning för detta är att det inte har hållits någon förhandling i tingsrätten. Vidare måste parten ha begärt en förhandling i hovrätten. Självfallet måste också de förutsättningar som gör artikel 6 tillämplig vara uppfyllda, däribland att hovrättens kommande beslut blir avgörande för en parts civila rättigheter eller skyldigheter eller av en brottsanklagelse samt att det är en seriös rättstvist ("serious dispute") som är föremål för prövning. Med en möjlighet till sammanträde för tillståndsfrågans bedömning kan man också minska risken för att prövningstillstånd vägras i fall som är materiellt felaktigt avgjorda av tingsrätten. Det finns nämligen undantagsvis en risk att en klagande som har svårt att uttrycka sig i skrift missgynnas av ett krav på prövningstillstånd, om han eller hon skulle sakna juridiskt biträde. Man kan tänka sig ett behov av ett sammanträde också i det fallet att vissa sakfrågor som är av betydelse för frågan om prövningstillstånd är mycket svåra att utreda endast på grundval av det skriftliga materialet.

I undantagsfall kan det sålunda vara ändamålsenligt att hålla ett sammanträde i syfte att få ett bättre underlag för bedömningen av tillståndsfrågan. Möjligheten till sammanträde för sådant ändamål bör emellertid omges med restriktivitet. Som förutsättning bör gälla att det finns särskilda skäl att höra en part muntligen innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Det kan vara lämpligt att utnyttja ett sammanträde också för att planera den fortsatta handläggningen för det fall att prövningstillstånd skulle meddelas. Någon bevisupptagning kan dock inte tillåtas ske utan att ett prövningstillstånd redan har beviljats. Mot denna bakgrund bör hovrätten få möjlighet att besluta om ett sammanträde i tillståndsfrågan när det finns särskilda skäl

Ibland är det säkert mest rationellt att sammanträdet hålls per telefon. En möjlighet till detta bör alltså införas. I de fall där sammanträde hålls för att tillgodose våra konventionsåtaganden bör sammanträdet hållas per telefon endast om klaganden inte har några invändningar. I ett kommande sammanhang kan det bli aktuellt att öppna en möjlighet till en videokonferens i tillståndsfrågan.

Syftet med ett provningstillstånds-förfarande är att hovrätten på ett enkelt sätt skall kunna skilja sig från sådant som det från saklig synpunkt inte finns anledning att ta upp till ytterligare en provning. För att detta syfte skall tillgodoses fullt ut och för att man skall uppnå en rationell handläggning av alla överklagade mål, bör hovrätten ges möjlighet att meddela partiellt provningstillstånd. En sådan möjlighet att begränsa ett provningstillstånd till en viss fråga som finns för Högsta domstolen passar emellertid inte för hovrättsprocessen. En ändamålsenlig avgränsning för hovrätten är i stället att ett partiellt provningstillstånd kan meddelas för en sådan del av en överklagad dom vars utgång inte påverkar övriga delar av domen. Motsvarande gäller i fråga om slutliga beslut.

Sälunda bör ett partiellt provningstillstånd kunna meddelas för ett av flera kumulerade tvistemål. Likaså bör i ett mål om fullgörelse, där både skyldigheten att fullgöra och fullgörelsens storlek är tvistiga, provningstillståndet kunna begränsas till den senare men inte till den förra frågan. I familjemål som överklagats både såvitt avser vårdnads- och underhållsdelen bör provningstillståndet kunna begränsas till underhållsdelen men inte till vårdnadsdelen. Provningstillståndet bör vidare kunna inskränkas till rättegångskostnadsfrågan. Redan med nu gällande regler kan ett provningstillstånd i brottmål begränsas till skadeståndsdelen. I ett brottmål bör vidare provningstillståndet kunna begränsas till någon eller några av de åtalade gärningarna samt påföljden eller till enbart påföljden eller exempelvis till en fråga om förverkande. Provningstillståndet skall dock inte kunna begränsas till skuldfrågan. En allmän förutsättning för att bevilja ett partiellt provningstillstånd måste givetvis vara att detta i det enskilda

fallet framstår som lämpligt. Det finns inte behov av att införa en möjlighet för hovrätten att vilandeförklara tillståndsfrågan för övriga delar av överklagandet med anledning av att hovrätten beslutar om ett partiellt prövningstillstånd. Anser hovrätten det vara processekonomiskt fördelaktigt att först behandla någon fråga för vilken partiellt prövningstillstånd inte kan meddelas, kan det i stället vara möjligt att använda mellandomsinstitutet i 17 kap. 5 § RB.

Normalt bör hovrätten tillståndspröva hela överklagandet på en och samma gång. Ibland kan det dock vara lämpligt att ta upp en viss del av målet till särskild tillståndsprövning. Det gäller i synnerhet beslut i sådana bifrågor som avses i 50 kap. 8 § tredje stycket och 51 kap. 8 § tredje stycket RB., t.ex. kvarstad, häktning och omedelbar verkställighet av dom. Sådana frågor kan alltså göras till föremål för separat tillståndsprövning efter mönster av vad som idag gäller för motsvarande prövning i Högsta domstolen. I dessa fall är det alltså inte fråga om ett partiellt prövningstillstånd i den mening som behandlats förut i detta avsnitt. Det är i stället fråga om att hovrätten först tillståndsprövar beslutet om t.ex. kvarstad och därefter vid ett senare tillfälle tillståndsprövar resterande delar av överklagandet. Det krävs inga särskilda regler om sådan separat tillståndsprövning och det finns inget behov för hovrätten att förklara tillståndsfrågan för återstående delar av överklagandet vilande.

Hovrätten består enligt nu gällande regler av tre lagfarna ledamöter vid behandlingen av en fråga om prövningstillstånd. Detta bör fortfarande vara huvudregeln. För speciella måltyper bör hovrätten dock ges möjlighet att bestämma att en ledamot med speciell teknisk sakkunskap skall vara en av de tre domare som avgör tillståndsfrågan. Såvitt gäller miljömålen finns redan en bestämmelse i 20 kap. 11 § miljöbalken som tillåter en sådan ordning. I miljömålen deltar särskilda ledamöter regelmässigt vid målens avgörande. Detsamma är fallet i fastighets- och patentmålen. Det framstår som klart att det ofta kommer att finnas ett behov av de särskilda ledamöternas deltagande även vid tillståndsprövningen i fastighets- och patentmål. Komplette-

rande regler om hovrättens sammansättning vid tillståndsprövningen bör därför tas in i patentlagen (1967:837) och lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål. Särskilda ledamöter kan också anlitas att delta i prövningen av mål där ekonomiska eller skatterättsliga förhållanden har väsentlig betydelse, s.k. ekomål. Härvid ingår de emellertid i rätten utöver de lagfarna ledamöterna. Någon anledning att nu ändra bestämmelserna om detta synes inte föreligga.

För att prövningstillstånd skall meddelas krävs enligt nuvarande ordning att två av de tre ledamöterna röstar för denna utgång. Hovrättsprocessutredningen föreslår att det skall vara tillräckligt att en av de tre ledamöterna röstar för prövningstillstånd för att sådant skall meddelas. Omröstningsregler som på det sättet låter en faktisk minoritet bestämma utgången torde vara mycket sällsynta. Utredningsförslaget lades fram mot bakgrund av att det skulle gälla ett generellt krav på prövningstillstånd även för brottmålsdel. I och med att förslaget nu inte bör genomföras i den delen synes det inte förekomma tillräckliga skäl att införa någon ny omröstningsregel för tillståndsprövningen.

Enligt nu gällande regler beslutar hovrätterna själva om tillståndsprövningen skall ske på särskilda avdelningar eller om samma avdelning och samma ledamöter skall pröva målet i sak efter ett meddelat prövningstillstånd. Det finns inte tillräcklig anledning att ge några föreskrifter i den delen.

Ett beslut i en tillståndsfråga behöver inte sättas upp särskilt eller motiveras. Det är dock inget som hindrar att så sker. Motiverade beslut i tillståndsfråga kan tänkas ha positiva effekter. Det kan finnas fall där det framstår som angeläget att förklara för parten eller parterna varför ett prövningstillstånd inte meddelas. Mot denna bakgrund bör det liksom hittills överlämnas åt hovrätterna att bestämma när det gäller frågan om ett beslut i det konkreta fallet skall motiveras. Det bör dock eftersträvas att besluten utformas på ett sådant sätt att det blir tydligt för parterna att hovrätten gjort den prövning som är nödvändig för att kunna fatta beslut i tillståndsfrågan.

Ett beslut att meddela prövningstillstånd kan inte överklagas särskilt eftersom det inte är slutligt. Ett beslut att inte meddela prövningstillstånd är emellertid ett slutligt beslut som enligt gällande huvudregel får överklagas. Det finns inte någon anledning att ändra på detta.

6.5 Videotekniken och tilltrosparagraferna

Tingsrätter skall videospela sådana berättelser som lämnas i bevissyfte i tvistemål och brottmål. Undantag gäller dock för sådana fall där den som skall höras motsätter sig att medverka till en videospelning eller där det finns något annat skäl mot en sådan inspelning. Endast tingsrätten skall ha rätt att göra en videospelning av förhöret.

Om ett förhör har spelats in på video, skall vid överklagande hovrätten inte hålla något förhör med den hörde annat än om det finns anledning att ställa ytterligare frågor. Vidare skall hovrätten även utan något omförhör ha möjlighet att ändra tingsrättens bedömning av tilltron till den hördes utsaga. Hovrätten skall svara för att reglerna om tilltrosbevisning inte lägger hinder i vägen för en sådan ändrad bedömning.

I ett domstolsärende skall tingsrätten ha möjlighet att videospela ett förhör, om inte den som skall höras motsätter sig att medverka.

I sekretesslagen införs en bestämmelse om att de uppgifter i bilden som ingår i en videospelning skall omfattas av sekretess, om det inte är klart att de kan lämnas ut utan att det uppstår något men för den hörde. Om till följd av detta något utlämnande inte kan ske, skall domstolen i stället tillhandahålla en ljudinspelning av förhöret.

I arbetet med att göra hovrättsprocessen effektiv och ändamålsenlig är det viktigt att man tar vara på möjligheterna att utnyttja den tekniska utveckling som har skett i samhället. Under år 2000 inleddes vid några tingsrätter och hovrätter en försöksverksamhet med videokonferenser vid handläggningen av

mål och ärenden (prop. 1998/99:65, bet. 1998/99:JuU23, rskr. 1998/99:212). Bestämmelserna finns i lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång och den lagen gäller till utgången av år 2001. Undan för undan har fler domstolar anslutits till försöksverksamheten. Regleringen innebär att parter under vissa förutsättningar kan delta i ett sammanträde inför rätten genom videokonferens. Vidare kan under vissa förutsättningar muntlig bevisning tas upp genom sådan konferens. Den som har kallats att delta i en förhandling genom videokonferens men som motsätter sig att delta på detta sätt har rätt att inställa sig i rättssalen. En medverkan i en videokonferens är alltså i praktiken frivillig. Berättelser som en förhörsperson lämnar får inte tas upp på videoband. I stället spelas förhöret in på ljudband. De hittillsvarande erfarenheterna av den pågående försöksverksamheten är övervägande positiva och med stor sannolikhet kommer därför försöksverksamheten att i en eller annan form permanentas och få gälla för samtliga allmänna domstolar (jfr Dir. 1999:62 s. 9).

Frågor om i vilken form bevisning skall presenteras i en hovrättsprocess är en av de principiellt och praktiskt mest viktiga beträffande hela hovrättsförfarandet. Av den nuvarande lydelsen av 35 kap. 13 § RB framgår att ett omförhör i hovrätten behöver ske endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. Ett förhör som inte tas upp på nytt läggs fram i hovrätten på lämpligt sätt. Under årtiondena närmast efter RB:s ikraftträdande fanns det egentligen endast ett sätt att återge det i underinstansen upptagna förhöret, nämligen att läsa upp en skriven uppteckning av förhöret, antingen i form av ett referat eller som en fullständig utskrift i dialogform. Under senare decennier har det blivit mer och mer vanligt att man i stället spelar upp en bandinspelning från förhöret. Detta har väsentliga fördelar framför utskriftsalternativet, både såtillvida att möjligheterna till bedömning av den hördes trovärdighet ökar och i så måtto att kostnaderna för att få fram återgivningen minskar radikalt. En nackdel kan däremot vara att det är svårare

att avgränsa återgivandet till relevanta delar av förhöret än när man har en utskrift till hands.

Reglerna i 35 kap. 13 § RB måste ses i sammanhang med de s.k. tilltrosreglerna i 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 § RB. De reglerna tar såvitt gäller den muntliga bevisningen sikte på den situationen att tingsrätten vid huvudförhandling rörande en viss omständighet hört ett vittne eller en sakkunnig eller hört en part under sanningsförsäkran och att avgörandet även i hovrätten beror av tilltron till denna bevisning. Reglerna innebär att tingsrättens dom i den delen inte får ändras av hovrätten utan att beviset har tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. Undantag görs för det fallet att det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit. I brottmål görs undantag även för det fallet att ändringen är till fördel för den tilltalade.

Den nuvarande lydelsen av 35 kap. 13 § RB går tillbaka på en lagändring från år 1989 (prop. 1988/89:95 s. 40). Därefter har en ändring gjorts i paragrafens tredje stycke som hänger samman med de ändrade reglerna om domstolars skyldighet att föra protokoll. Avsikten med 1989 års lagändring var att ta bort parternas omedelbara inflytande över frågan om omförhör skulle komma till stånd. Enligt äldre regler skulle nämligen beviset tas upp på nytt även när en part yrkade detta och hovrätten fann att ett omförhör inte saknade betydelse. Sedan Lagrådet påpekat att hovrätten i tilltrosfallen borde ta hänsyn till parts yrkande som om den dåvarande bestämmelsen hade stått kvar orubbad, uttalade departementschefen att den specialreglering som finns för tilltrossituationer inte avsågs att bli rubbad genom lagändringen och att Lagrådet därför hade goda skäl för sin ståndpunkt. Vad departementschefen anförde föranledde ingen erinran under riksdagsbehandlingen (bet. 1988/89:JuU23). Det som förekom i lagstiftningsärendet torde innebära att en parts yrkande om förnyad bevisupptagning, trots 1989 års lagändring, i princip skall godtas i de fall där hovrätten enligt tilltrosreglerna är förhindrad att ändra tingsrättens dom utan att ta upp beviset på nytt. En förnyad bevisupptagning kan därmed sägas vara av betydelse för

utredningen i tre olika typsituationer. Den första avser de fall då ändringsförbud kan föreligga enligt tilltrosparaferna, om beviset inte tas upp på nytt. Den andra typsituationen utgörs av de fall då utredningen behöver kompletteras med nya frågor till den hörde. Den tredje är när annan, ny bevisning gör det nödvändigt att ta upp beviset på nytt.

Den nuvarande regleringen av i vilka fall det måste ske ett omförhör är för sin praktiska tillämpning förenad med åtskilliga problem. Särskilt frågor om i vilken omfattning hovrätterna med hänsyn till tilltrosparaferna själva skall ta initiativ till omhörande har visat sig vara svåra att bemästra i den praktiska rättstillämpningen. Det kan också vara svårt att för en del situationer bedöma ändringsförbudets omfattning. Olika domare tillämpar inte alltid reglerna lika. Särskilt från domarhåll har det vidare hävdats att man i stor utsträckning föranstaltar om förnyad bevisupptagning utan att detta leder till någon annan bedömning än den tingsrätten gjort. Reglerna har också kritiserats för att i vissa fall leda till irrationella eller orimliga resultat (se Welamson, Ny lagtext om förnyad bevisupptagning. Ett framsteg? i Festskrift till Per Olof Bolding, s. 411 ff.). Inte sällan har det höjts röster för att man skall förenkla systemet genom att avskaffa eller konstruera om tilltrosparaferna.

Om man bortser från möjligheten av att utnyttja videoteknik, kan man emellertid inte upphäva tilltrosparaferna utan att det uppstår avsevärda olägenheter. Tilltrosparaferna har till syfte att begränsa antalet omförhör och driver inte i sig fram några sådana förhör. Bakgrunden till reglerna är, som Processlagberedningen angav (se NJA II 1943 s. 647), att den bevisning som i hovrätten läggs fram genom protokoll och andra handlingar från tingsrätten i regel är av mindre värde än den bevisning som tas upp omedelbart av hovrätten. Tilltrosparaferna skall för hovrättsavgörandet skydda värdet av sådan bevisupptagning som skett i tingsrätten. Det kan i detta sammanhang nämnas att skyddet för tilltrosbevisning är ännu starkare i Högsta domstolen än i hovrätten (se 55 kap. 14 § RB). Utan en rättstillämpning i hovrätten som sker enligt tilltrosparaferna eller i deras anda

måste den som har vunnit i tingsrätten regelmässigt i hovrätten kräva ett förnyat upptagande av all sin muntliga bevisning. Därmed reduceras hovrättsprocessen till att faktiskt vara en helt ny tingsrättsprocess. Skulle man upphäva tilltrosparagraferna samtidigt som man ställer upp ytterligare spärrar mot omförhör i hovrätten får man dessutom den konsekvensen att en klagande som kan återropa ny muntlig bevisning i hovrätten kan komma i ett faktiskt överläge i förhållande till den som har vunnit målet i tingsrätten.

Tilltrosreglerna sägs ibland ge uttryck åt principen om det bästa bevismedlet. Ett exempel man brukar använda för att åskådliggöra den principen är att ett direkt förhör vid en huvudförhandling i allmänhet sägs vara ett bättre bevismedel än ett förhör som domstolen tar upp på annat sätt. När det gäller hovrättsprocessen är situationen dock inte alltid så enkel. Ett vittnesmål i tingsrätten, som avges i närmare anslutning till händelsen än berättelsen i hovrätten, kan ge ett bättre uttryck för vittnets verkliga iakttagelser och därmed ett bättre underlag för hovrättens avgörande än ett omförhör. Som angetts i avsnittet 6.1 kan ju bevisningen, om den tas om på nytt i hovrätten, ha förlorat den ursprungliga närhet till omtvistade händelser som den hade i tingsrätten. När målet har kommit till hovrätten har generellt sett minnet av vad som tilldragit sig försvagats hos vittnen och dessa strävar kanske, som påpekades redan vid rättegångsbalkens tillkomst, vid upprepningen av förhöret mer efter att erinra sig vad de sagt vid underrätten än efter att minnas vad som verkligen inträffat. Till detta kommer att vittnen och andra som hörs kan ha påverkats på ett olyckligt sätt efter tingsrättsförhöret. När man ser på innebörden av den berörda principen kan det finnas anledning att också uppmärksamma ett forskningsprojekt som pågår vid Göteborgs universitet (Psykologiska institutionen) med syfte att kartlägga de uppfattningar som polis, åklagare och domare har i centrala rättspsykologiska frågor (se Domstolsverket informerar nr 9/2000 s. 1). Enligt företrädare för projektet har majoriteten av de tillfrågade personerna den uppfattningen att det är lättare att

upptäcka om en person ljuger då man förhör honom eller henne "live", jämfört med att man ser exakt samma förhör på video, medan vetenskaplig forskning visar det motsatta, dvs. att det är svårare att upptäcka om en person ljuger då man sitter ansikte mot ansikte jämfört med att man ser samma person på video. Tilltrosparagrafernas ändringsförbud är stelbent och tar inte hänsyn till dagens teknik för återgivande av sådana vittnesmål som tagits upp i tingsrätten. Videotekniken ger helt enkelt en ny infallsvinkel till de problem som med nuvarande regler ligger i att sådan muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten efter ett överklagande i stor utsträckning måste tas upp på nytt i hovrätten för att prövningen där av sakfrågor skall kunna bli lika välunderbyggd som prövningen i tingsrätt. En förnyad bevisupptagning för alltid med sig att det behöver hållas en huvudförhandling i målet och att målet alltså inte kan avgöras på handlingarna.

Hovrättsprocessutredningen föreslår i sitt förut nämnda betänkande i syfte att förbättra förutsättningarna för hovrättsprocessen att en berättelse som lämnas i allmän domstol under förhör i bevissyfte skall få tas upp på videoband, om den som hörs samtycker till det. Videoinspelningen skall vid överklagande sändas till hovrätten i samma fall som det med nu gällande regler sänds ljudinspelningar. Bakom förslaget ligger givetvis i första hand ett önskemål om att begränsa antalet omförhör i hovrätten. Om ett förhör i tingsrätten har spelats in på video, kan en uppspelning av bandet anses vara en tillräcklig åtgärd för att hovrätten skall kunna göra en åtminstone i stort sett lika god bedömning av tilltrospådrag som tingsrätten gjort och därmed kan behovet av omförhör falla bort. Med förslaget undviker man också krångel med tilltrosparagrafernas tillämpning. Utredningen föreslår att det görs ett undantag från dessa paragrafer som tar sikte på de fall där ett förhör presenteras för hovrätten genom en videoinspelning. En följd av att videoinspelningar tillåts blir bl.a. att vittnen och andra slipper att upprepa sina berättelser i flera instanser, att brottsoffer blir mindre drabbade och att vissa mål i hovrätten kommer att kunna avgöras på

handlingarna eller utan hinder av att en part eller ett vittne underlåter att inställa sig till en huvudförhandling.

Det är alltså många skäl som kan tala för att man tillåter videoinspelningar av förhör. I tekniskt hänseende finns det inga hinder mot videoinspelningar. De tekniska anordningar som skulle behövas för videoinspelningar kommer med stor sannolikhet att inom några år finnas tillgänglig i de flesta förhandlings-salar i våra tingsrätter. Huruvida videoband kommer att användas eller om någon annan metod kommer att erbjuda sig är en öppen fråga. Det finns ingen anledning att invänta resultatet av försöksverksamheten med videokonferenser innan man tar ställning till frågor om videoinspelning. De frågor som försöksverksamheten skall belysa har nämligen, bortsett från vissa av de rent tekniska arrangemangen, föga att göra med de frågor som aktualiseras av en videoinspelning. Möjligheten till videoinspelning av tingsrättsförhör kan redan nu bedömas utgöra ett värdefullt instrument i arbetet med att skapa en effektivare hovrättsprocess samtidigt som man skulle kunna minska belastningen på vittnen och andra.

Frågor om införande av regler om videoinspelningar av förhör aktualiserar en mängd delfrågor. Viktigast är frågor om betydelsen av den hördes inställning och om i vilka fall rätten utan hänsyn till den bör avstå från en videoinspelning. Hovrättsprocessutredningen föreslår att en domstol skall ha möjlighet att på video ta upp en berättelse som lämnas under ett förhör i bevisssyfte, om den hörde samtycker till det. Förslaget innebär genom sin fakultativa konstruktion att rätten kan avstå från att göra en videoinspelning även i det fallet att den hörde skulle samtycka till en sådan. Utredningen går dock inte närmare in på frågor om i vilka fall rätten bör avstå från att göra en videoinspelning trots att det föreligger ett samtycke från den som skall höras. Den primära frågan i sammanhanget är givetvis vilken betydelse man bör tillmäta den hördes inställning till frågan om en videoinspelning skall ske. När det gäller rättens ljudinspelningar av ett förhör har den hörde inte getts något inflytande och detta har nog inte annat än i något enstaka fall

orsakat problem i rättstillämpningen genom att den hörde motsatt sig att medverka. Anmärkningsvärt är vidare i detta sammanhang att det vid försöksverksamheten med videokonferenser hitintills inte har redovisats att någon skulle ha motsatt sig att medverka till en sådan konferens. Inte heller det faktum att rätten har helt fria händer att bestämma om ett förhör skall spelas in på ljudband eller skrivas ned synes ha orsakat några problem i rättstillämpningen. Man kan dock inte jämställa videoinspelningar med ljudinspelningar. För den som hörs i en tingsrätt måste det visserligen många gånger framstå som fördelaktigt att förhöret också bevaras på video, eftersom han eller hon därmed kan räkna med att inte behöva inställa sig för ett förnyat förhör. Därmed kan man anta att många utan vidare skulle komma att ge sitt samtycke till att förhör med dem spelades in på video. Det finns emellertid en uppenbar risk att många andra förhörspersoner skulle komma att motsätta sig att medverka till en videoinspelning med hänvisning till hur inspelningen skulle kunna bli använd.

En videoinspelning kommer att utgöra en allmän handling och om det inte ges några bestämmelser i lag om sekretess har inte bara parterna utan även allmänheten och därmed media rätt att ta del av den och att använda inspelningen. En i vissa uppmärksammade mål nära till hands liggande eventualitet är givetvis att användningen sker genom ett framförande i TV. Antagligen skulle många uppleva ett sådant framförande av förhör med dem som ett mycket allvarligt integritetsintrång. En videofilm avslöjar ju inte bara utseenden utan även sättet att uppträda och endast få personer har någon vana vid att få sina personliga förhållanden av det slaget uppmärksammade offentligt av en större allmänhet. Farhågor om hur förhörspersoner kan tänkas reagera bör inte bagatelliseras. Medborgarperspektivet bör ju inte anläggas endast i förhållande till parterna utan även gentemot andra som är inblandade i en rättegång. Det finns också en uppenbar risk att i vissa fall den hördes tankar på hur en videoinspelning kan komma att användas påverkar innehåller i en utsaga, så att han eller hon inte längre talar fritt och öppet och

lämnar en klar och spontan berättelse. Den utsatthet som förhörspersoner ofta känner hänför sig nog till övervägande del till brottmålsrättegångar, även om man för den skull inte kan lämna tvistemålsrättegångarna helt utanför bilden. Redan med nuvarande regler är det många gånger svårt att få vittnen att anmäla sina iakttagelser rörande en brottslig gärning och det kan även vara svårt att få ett vittne att medverka i en rättegång. Brottsoffer upplever många gånger offentligheten som mycket pressande, även om det också finns brottsoffer som ser offentlighet som något mycket positivt. Till detta kommer att såväl vittnen som målsäganden i brottmål kan ha anledning att misstänka att ett offentliggörande av en videoinspelning från ett förhör som hållits kan öka risken för repressalier mot dem eller leda till att de pressas att återta eller ändra lämnade uppgifter. Detsamma kan för övrigt gälla t.ex. en medtilltalad. En tilltalad som misstänker att det han säger kan komma att framföras även utanför rättsalen kan ha svårt att sköta sitt försvar på ett ändamålsenligt sätt.

Integritetsfrågorna är av det slaget att det oavsett sekretessregler inte bör kunna utövas något tvång mot den som skall höras när det gäller medverkan till en videoinspelning. Det finns för den skull inte tillräcklig anledning att uppställa något krav på att han eller hon samtycker till att det sker en videoinspelning. På samma sätt som vid försöksverksamheten med videokonferenser blir den hördes intressen på den punkten tillräckligt tillgodosedda genom en regel om att han eller hon kan motsätta sig att medverka till en videoinspelning. Man kan dock inte i tillräcklig omfattning skydda den hördes integritet med en sådan regel. Han eller hon kan ju vid inspelningstillfället helt sakna medvetenhet om vad som senare kan komma att ske med inspelningen. Om man inte förenar en regel om rätt att motsätta sig medverkan med en sekretessregel, kommer vidare den hörde att ha anledning att motsätta sig en medverkan även i sådana fall där det endast är ett visst slags användning som han eller hon anser vara integritetskränkande. Frågor om i vilka fall det bör göras en videoinspelning synes därmed inte kunna bedömas utan

att man först tar ställning till hur en videospelning skall kunna användas utöver det att det sker en överföring till hovrätten vid ett eventuellt överklagande och inspelningen därefter kommer till användning i hovrättsprocessen. Inte minst när det gäller frågor om hur man skall kunna skapa förutsättningar för att videotekniken blir använd i en för ändamålet tillräcklig utsträckning spelar därför sekretessfrågor en mycket betydelsefull roll. Sekretessregler synes kunna ges en sådan utformning att videospelningar inte hindras utan att det finns tillräcklig anledning.

Mot den enskildes önskemål om hemlighållande står flera skäl som kan motivera att en gjord videospelning är offentlig. I första hand har man givetvis att ta hänsyn till parternas intressen. Dessa måste enligt rättsstatens principer för en rättegång i allmän domstol ha en i det närmaste oinskränkt rätt att ta del av alla uppgifter i målet, dvs. även uppgifter i sådana bilder som ingår i en videospelning. Också allmänhetens intressen av rätt till insyn i rättskipningen väger mycket tungt när det gäller offentlighetsprincipen. Denna rätt är en förutsättning för att det skall vara tydligt att rättvisa skipas. (Särskilt i USA förekommer det inte sällan TV-sända rättegångar och det kan inte förnekas att det även i vårt land finns enstaka rättegångar för vilka allmänheten kan ha ett starkt intresse av att få del av bevisningen i bästa tänkbara skick, dvs. även få uppgifterna om bilden och detta utan att behöva infinna sig i rättssalen. Tiden är dock i vårt land inte alls mogen för att i det hänseendet åstadkomma liknande förhållanden som dem vilka förekommer i t.ex. USA. Det är alltför mycket som skiljer, för att erfarenheter i USA skall kunna läggas till grund för en reform i Sverige.) De möjligheter som erbjuds allmänheten att ta del av ett processmaterial är i vårt land också mycket goda redan med nuvarande regler. Man måste sålunda beakta att den som inte tillåts att ta del av en videospelning som gjorts vid en offentlig domstolsförhandling har rätt att ta del av det som har sagts vid förhöret genom att han eller hon tillhandahålls en ljudinspelning. En sådan inspelning uppfattas i allmänhet av den hörde som avsevärt mindre

integritetskränkande. Redan dagens regler medför i en inte obetydlig omfattning att ljudet från ett förhör kan spelas upp i radio och TV. Möjligheten att närvara personligen vid rättegången står vidare i princip öppen för alla enskilda och det samma gäller möjligheten att läsa domstolens akt. De rättegångar som är särskilt intressanta är ofta föremål för en mycket ingående nyhetsbevakning och allmänheten kan ta del av processmaterialet genom rapporter från jurister som är närvarande vid rättegången eller tar del av domstolens handlingar i målet. Man bör också observera att en regel enligt vilken man i viss utsträckning skyddar förhörspersonens integritetsintresse genom en begränsning av möjligheten att använda en videoinspelning och inte genom en begränsning av möjligheten att göra en sådan givetvis inte i sig leder till att färre inspelningar blir tillgängliga för allmänheten. Det finns en klar risk för att färre videoinspelningar blir tillgängliga för allmänheten om förhörspersoners integritetsintresse skall skyddas uteslutande genom regler om tillåtligheten av videoinspelningar och alltså inte delvis genom sekretessregler. Även om man inför sekretessregler kommer givetvis också under alla omständigheter allmänhetens möjligheter att få tillgång till bilden att ökas jämfört med nu. Det förtjänar i detta sammanhang att påpekas att det inte är en ökad rätt för allmänheten att ta del av bilden som ligger bakom en reform. I stället är det viktiga behov av att förbättra och modernisera rättskipningen. En reform bör med hänsyn till detta inte stranda på önskemål om en för allmänheten ännu mer djupgående insyn i enstaka rättegångar, alltså en insyn avseende även bilden. Regler som medger att förhör i vissa fall spelas in på video bör alltså införas samtidigt som det uppställs begränsningar när det gäller utlämnande från domstolen av uppgifter i bilden. Man bör således göra en åtskillnad mellan uppgift i bild och övriga uppgifter. Huvudregeln om videoinspelningar bör tas in i 6 kap. 6 § RB. En regel i 5 kap. 9 § RB som innebär att det är förbjudet att fotografera i rättssalen behöver till följd av förslaget förses med ett undantag. Den nya sekretessregeln bör tas in i 7 kap. sekretesslagen.

Att det skall ske en avvägning mellan offentlighetsintresset och de intressen som motiverar sekretess uttrycks i de enskilda bestämmelserna i sekretesslagen (1980:100) genom användningen av ett skaderekvisit. När det gäller integritetskränkningar använder man här uttrycket "men". Uttrycket har en mycket vid innebörd. Utgångspunkten för en bedömning av om "men" föreligger är den berörda personens egen upplevelse, även om bedömningen kan korrigeras på grundval av gängse värderingar i samhället. Med hänsyn till det allvarliga integritetsintrång som ett utlämnande kan innebära, bör skaderekvisitet i fråga om videoinspelningar vara vad man kallar "omvänt". Detta innebär att sekretess gäller, om det inte står klart att uppgiften kan lämnas ut utan att det uppstår något men för den hörde. Såvitt gäller tillämpningen bör nämnas att föredragande departementschefen vid tillkomsten av sekretesslagen uttalade (prop. 1979/80:2 s. 332) att det kan vara lämpligt att en domstol tar reda på den enskildes åsikter när det är fråga om en uppgift som är sekretessbelagd i hans eller hennes intresse och att detta naturligtvis särskilt gäller om prövningen av ett skaderekvisit är uppfyllt eller inte. Om uppgifter i bilden inte kan lämnas ut, skall rätten på begäran i stället lämna ut en ljudupptagning. Uppgifterna om ljudet omfattas inte av sekretess. I 12 kap. 3 § sekretesslagen finns regler om verkan i sekretesshänseende av att sekretessbelagda uppgifter förebringas vid en domstolsförhandling. I praktiken innebär denna regel att sekretessen upphör att gälla i målet eller ärendet, om uppgifterna förebringas vid en offentlig förhandling i samma mål eller ärende. För att säkerställa att sekretessen kan bestå även efter det att ett videoinspelat förhör har spelats upp i hovrätten bör ett undantag göras från denna regel på motsvarande sätt som gjorts i fråga om sekretess enligt 5 kap. 6 § sekretesslagen. Det är viktigt att framhålla att enligt 14 kap. 5 § sekretesslagen en bestämmelse i den lagen om sekretess inte hindrar att en part i ett mål hos domstol tar del av materialet i målet. Materialet får dock inte lämnas ut i den mån det av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagda uppgifter i

materialet inte röjs. Sekretessen innebär dock ingen begränsning i partens rätt enligt rättegångsbalken att få del av alla omständigheter som läggs till grund för domen i målet. Det saknas anledning att göra något undantag från meddelarfriheten.

Det finns inte tillräcklig anledning att i detta sammanhang gå närmare in på sekretessfrågor rörande sådana videoinspelningar som i vissa fall görs som ett led i en förundersökning (jfr SOU 1992:61 Del A s. 378 ff.). Skulle en sådan inspelning trots de regler som finns om bevisomedelbarhet åberopas i domstolen ges den enligt en numera hävdvunnen praxis aldrig in till domstolen. Därmed kommer sekretessfrågor i ett annat läge än när det gäller sådana inspelningar som görs av domstolen. För sådana videoinspelningar gäller därmed i första hand reglerna om förundersökningssekretess (se t.ex. RÅ 1989 notis 353). I den mån en under förundersökningen gjord videoinspelning med stöd av t.ex. 36 kap. 16 § andra stycket RB spelas upp under ett förhör i domstolen kommer den att innefattas i den videoinspelning domstolen gör av förhöret.

Med de föreslagna sekretessreglerna krävs att rätten i varje skede av rättegången har kontroll över de videoinspelningar som görs i rättssalen. Detta innebär att några privata videoinspelningar eller direktöverföringar av bild från ett förhör givetvis inte kan tillåtas. Endast rätten skall alltså kunna göra en videoinspelning. Bestämmelserna i 5 kap. 9 § RB om förbud mot fotografering i rättssalen bör förtydligas i syfte att klargöra detta.

Videoinspelningar bör inte ske i samtliga de fall i vilka de som skall höras godtar detta. För det första bör påpekas att det i ett konkret fall kan saknas tekniska möjligheter att åstadkomma en sådan inspelning. Man måste också beakta syftet med att det sker en videoinspelning. Såvitt gäller huvudförhandlingsfall är möjligheten till videoinspelningar av förhör tillkommen för att förbättra och modernisera hovrättsprocessen. Om tingsrätten av ett eller annat skäl anser sig kunna göra bedömningen att det inte kommer att behövas ett omförhör i hovrätten, finns det i allmänhet ingen anledning för tingsrätten att spela in det förhör

det gäller på video. Särskilt uppenbar är frånvaron av inspelningsbehov när det gäller sådana förhör som hålls i erkända brottmål eller när det gäller personalia i brottmål. Mycket viktigt är att rätten avstår från videospelning, när en sådan inspelning enligt rättens bedömning kan tänkas påverka innehållet i den hördes utsaga eller möjligheter att försvara sig. Här spelar det givetvis ingen roll att den som skall höras inte har motsatt sig att det görs en sådan inspelning. Rätten bör vara uppmärksam på frågan och vid behov kunna avbryta en redan påbörjad inspelning. Det är naturligt att rätten i detta sammanhang tar stor hänsyn till vad parterna har för inställning. Rätten måste också, även här med beaktande av parternas synpunkter, i en del fall bevaka det intresse som ligger bakom reglerna i 36 kap. 9 § RB om att ett vittne inte utan att det föreligger särskilda skäl får vara närvarande vid rättegången innan han eller hon hörs. Denna regel har visserligen i några uppmärksammade rättegångar redan i betydande utsträckning satts ur spel, men då endast genom att ljudinspelningar presenterats. Ett offentliggörande av en videospelning kan till sin natur i högre grad antas vara ägnad att kunna påverka ett ännu inte hört vittne, nota bene om vittnet inte redan på förhand har bestämt sig för att ljuga under förhöret. För att skydda intresset bakom reglerna om att ett vittne inte före förhöret får vara närvarande i rättssalen kan man tänka sig antingen att rätten avstår från att göra videospelningar i de fall där sådana skulle kunna sätta detta intresse ur spel eller att rätten får möjlighet att hålla inspelningarna undan offentligheten till dess att bevisupptagningen har avslutats.

Förhållandet mellan videospelningar och regeln om att vittnen inte skall vara närvarande i rättssalen innan de hörs aktualiserar frågor om när en videospelning kan bli offentlig. Enligt 2 kap. 12 § tryckfrihetsförordningen skall en sådan allmän handling som får lämnas ut på begäran tillhandahållas genast eller så snart det är möjligt. Frågan om vid vilken tidpunkt som en inspelning skall anses ha blivit en allmän handling är inte helt enkel att besvara. Processlagberedningen synes vid tillkomsten av dåvarande 6 kap. 9 § RB ha menat att bandupptagningar av ett

förhör inte skulle ingå i protokollet från det sammanträde vid vilket förhöret ägt rum. I praxis har dock bandupptagningar ansetts utgöra en del av ett protokoll som förs över sammanträdet och bli allmän handling först i och med att protokollet fått slutlig avfattning vid sammanträdets avslutande (se t.ex. RH 1990:89). Med den ordning för anteckningar vid en huvudförhandling som enligt 6 kap. 3 och 6 §§ RB gäller sedan den 1 juli 2000 synes emellertid en bandinspelning, i vart fall när något protokoll inte förs, vara allmän handling så snart förhöret har avslutats. En annan sak är att ett utlämnande i allmänhet inte kan ske innan en pågående förhandling har avslutats och inspelningen blivit tillgänglig för kopiering och en sekretessprövning har skett. En videoinspelning från ett förhör blir alltså inte lika omedelbart tillgänglig för alla som en ljudinspelning som enligt 5 kap. 9 § RB får göras av vem som helst under en offentlig förhandling, om den inte så besvärar den hörde att det blir till men för utredningen. Rätten bör i allmänhet kunna anordna förhör med vittnen som står direkt mot varandra på ett sådant sätt att den som skall höras sist inte kan påverkas av att det har skett en videoinspelning vid de tidigare förhören i målet. I ett särskilt känsligt fall har rätten i sista hand alltid möjlighet att helt avstå från videoinspelning.

Eftersom det inte är tingsrätten som har nyttan av att det sker en videoinspelning bör en regel om videoinspelning av förhör som hålls i bevissyfte ges en obligatorisk grundkaraktär. Det bör alltså finnas en huvudregel om att en tingsrätt skall videospela ett förhör i tvistemål eller brottmål som hålls i bevissyfte. De fall i vilka tingsrätten bör avstå från att göra en videoinspelning trots att den som skall höras inte har några invändningar kan inte preciseras närmare i lagtexten. Som ett klart undantagsfall bör dock anges att den som skall höras motsätter sig att medverka till en videoinspelning. Härutöver bör göras undantag för sådana fall där det finns något annat skäl mot en sådan inspelning, t.ex. att det helt och hållet saknas behov av en inspelning. Själva inspelningen bör inte erbjuda några särskilda problem, eftersom videotekniken ju redan är tillgänglig och de flesta domstolar

inom en snar framtid kan antas komma att få tillgång till behövlig teknisk utrustning. Alla salar kommer givetvis inte ha en sådan utrustning och detta medför att rätten vid utsättandet av ett mål till huvudförhandling bör ha att beakta de syften som videoinspelningar kan tjäna för målets fortsatta hantering.

Någon anledning att nu öppna en möjlighet även för hovrätter att spela in förhör på video finns knappast. Vid överklagande till Högsta domstolen gäller ju enligt 55 kap. 14 § RB mycket stränga regler om tilltrosbevisning. Regler om möjligheter för hovrätter att videospela förhör skulle därmed kunna välla mer krångel och olägenheter än skapa nytta. Såvitt gäller domstolsärendena är att märka att de relativt få förhör som förekommer ofta har en lite annan karaktär än förhören i tvistemål och brottmål och att det inte finns några regler om hinder mot omförhör eller om tilltrosbevisning. Övervägande skäl talar mot den bakgrunden för att regler om videoinspelning av tingsrättsförhör i domstolsärenden ges en fakultativ konstruktion. Det finns inte tillräcklig anledning att nu införa regler om videoinspelning av förhör som hålls i t.ex. en hyres- eller arrendenämnd.

Med de föreslagna reglerna om videoinspelningar av tingsrättsförhör i tvistemål och brottmål öppnar sig nya möjligheter för hovrättsprocessens del. Det gäller i första hand tilltrosparaferna. Dessa regler driver visserligen, som redan har sagts, inte i sig fram något behov av omförhör. De har emellertid flera bieffekter. Genom att vara mycket svårtillämpade kan de sålunda ofta orsaka att parter begär omförhör för säkerhets skull, så att de inte skall lida några rättsförluster av formella skäl. I andra fall förbises de av en part vilket kan leda till just sådana rättsförluster. För de fall där ett förhör presenteras i hovrätten genom en videoinspelning bör det nu göras ett uttryckligt undantag i tilltrosparaferna så att hovrätten får en fri möjlighet att ändra tingsrättens tilltrosbedömningar. En klagande behöver därmed aldrig begära omförhör med motpartens vittnen m.fl. utan kan i de flesta fall nöja sig med att åberopa sin egen tingsrättsbevisning, antingen i den form den återgetts i tingsrättsdomen eller i den form den tagits upp av tingsrätten.

Hur motparten skall förfara beror på vilka skyldigheter man ålägger hovrätten. Om man för de fall där tingsrättsbevisning har spelats in på video ålägger hovrätten ett ansvar för att inte tilltrosparaferna lägger hinder i vägen för en ändring i enlighet med överklagandet, kan klagandens motpart i hovrätten, om han eller hon är säker på att det gäller tilltrosförhållanden, i allmänhet avstå från att åberopa bevisning. Det blir en sak för hovrätten att spela upp förhöret, om den skulle finna att tingsrättens tilltrosbedömning kan behöva ändras. Både klagandens motpart och hovrätten själv kan alltså göra vinster genom att hovrätten åläggs den berörda skyldigheten. Till detta kommer att det ju endast är hovrätten som omedelbart vet om den har tillgång till de videoinspelningar som har gjorts i tingsrätten eller om dessa har råkat förkomma eller förstöras. Hovrättens skyldighet bör slås fast i två nya paragrafer, 50 kap. 23 a § och 51 kap. 23 a § RB.

Hovrättsprocessutredningen föreslår att undantaget från tilltrosparaferna skall ges en mer allmän inriktning så att även ljudinspelningar skall kunna innefattas. Utredningen menar nämligen att en ljudinspelning kan vara tillräcklig för att hovrätten skall kunna göra en ändrad bedömning av vad den hörde har menat med sin berättelse. Det ligger säkert en hel del i vad utredningen anför även om det i hovrätten, som utredningen erkänner, ofta behöver ställas åtminstone kompletterande frågor i hovrätten om vad den hörde har menat. En regel av det slag som utredningen föreslår kan dock komma att leda till svåra avgränsningsproblem och en vacklande hovrättspraxis och därmed ytterligare försvåra tillämpningen av tilltrosreglerna. Dessa regler blir ju inte nödvändigtvis lättare att tillämpa av det skälet att undantagen blir mer omfattande. Det nya undantaget från tilltrosreglerna bör därför endast avse sådana fall där en videoinspelning läggs fram i hovrätten. En annan sak är att hovrätten fritt bör kunna ändra tingsrättens tilltrosbedömning på grundval av ett ljudband, om förhöret i tingsrätten skett endast som ett telefonförhör. I en del fall kommer hovrätten att kunna spela upp vissa förhör från videoband medan några som hörts i tings-

rätten kanske måste höras om. Den situationen synes inte behöva erbjuda några särskilda problem. De nya förhören bör ju ganska väl kunna vägas mot de videoinspelade i tilltroshänseende.

I samband med den föreslagna ändringen av tilltrosparagraferna bör dessa i klarhetens intresse även uttryckligen få omfatta förhör som hålls med parter utan sanningsförsäkran och förhör med målsägande som inte för talan. En sådan ändring innebär till övervägande del ingenting annat än att paragrafernas lydelse anpassas till vad som brukar tillämpas i praxis (jfr SOU 1995:124 s. 245). Även förhör med sådana s.k. medtilltalade som avses i 36 kap. 1 § andra eller tredje stycket RB bör givetvis falla in inom detta område. En ändring av det nu behandlade slaget bör göras även i 7 § lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt. Någon anledning att justera de för Högsta domstolen gällande tilltrosbestämmelserna i 55 kap. 14 § RB finns inte.

Genom videotekniken och de av den möjliggjorda ändringarna av tilltrosreglerna minskar i hög grad behovet av omförhör i hovrätten. Den nuvarande regeln i 35 kap. 13 § RB om omförhör i hovrätten utsäger att tingsrättsbevisningen behöver tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. Hovrättsprocessutredningen föreslår på denna punkt ingen annan ändring än att paragrafens lydelse återförs till vad den var före år 1989 års ändringar. Därmed skulle parterna åtminstone formellt sett få ett större inflytande över frågan om det behövs ett omförhör samtidigt som det skulle tydliggöras att parterna kan ha rätt till omförhör i tilltrofall. Man skulle också minska hovrätternas arbete med att avgöra om omförhör skall tillåtas. Tillräckliga skäl att frångå den ståndpunkt som lagstiftaren intog i 1989 års lagstiftningsärende finns dock knappast, om tilltrosreglernas betydelse minskas på sätt tidigare har föreslagits. Viktigare synes vara att i rättegångsbalken klart och tydligt markera att omförhör normalt inte bör förekomma i sådana fall där hovrätten har tillgång till en videoinspelning från tingsrätten. Systemet med video kan redan nu bedömas ha

sådana kvaliteter att det bör krävas speciella skäl för att hovrätten skall behöva anordna ett förhör med någon när tingsrätten har videoinspelat ett förhör med honom eller henne och inspelningen kan presenteras i hovrätten.

I 35 kap. 13 § RB bör med hänsyn till det som har sagts nu tas in en regel om att hovrätten i de fall där ett förhör i tingsrätten har spelats in på video skall hålla förhör med samma person endast om det är nödvändigt att ställa ytterligare frågor. Förhöret med den tilltalade bör dock inte omfattas av denna regel om rätten till omförhör. Även om i tingsrätten ett förhör med den tilltalade har spelats in på video bör sålunda den tilltalade i ett huvudförhandlingsfall ha en obligatorisk rätt att själv få bli hörd i hovrätten om den åtalade gärningen. En videoinspelning av tingsrättsförhöret med den tilltalade kan ändå få stor betydelse för hovrättsprocessen. Den tilltalades berättelse kan ju spelas upp vid en sådan tillståndsprovning som skall ske i vissa brottmål och leda till en mer nyanserad bedömning av den tilltalades utsaga. Möjligheten att spela upp ett videoband från ett tingsrättsförhör med en tilltalad kan också leda till att ett brottmål kan avgöras på handlingarna (se 51 kap. 13 § RB) eller att målet kan prövas tillräckligt väl trots att den tilltalade utblivit från en huvudförhandling (se 51 kap. 21 § RB). Att hovrätten också måste kunna anställa omförhör i den situationen att en av tingsrätten gjord inspelning inte kan presenteras i fullgott skick i hovrätten är en självklarhet som inte behöver komma till uttryck i lagtexten.

I första hand ankommer det givetvis på parterna att ta ställning till om det krävs ytterligare frågor till den som redan har hörts i tingsrätten. En utgångspunkt måste vara att den part som vill ha ett förhör i hovrätten till stånd inte rimligen skall behöva avslöja just vilka frågor som han eller hon tänker ställa. Redan ett påstående om att det är nödvändigt att ställa ytterligare frågor bör därför kunna godtas av hovrätten. Någon större risk att den lösningen leder till särskilt många onödiga förhör finns knappast. Det kan i detta sammanhang påpekas att den helt övervägande delen av de parter som med nu gällande regler begär

ett omförhör i hovrätten företräds av advokater. Det bör också påpekas att enligt 18 kap. 6 § och 31 kap. 4 § RB en part som genom ett påstående som han eller hon bort inse sakna fog förorsakar kostnader kan bli tvingad att ersätta dessa hur kostnaderna i övrigt än skall bäras. Den föreslagna regeln bör normalt tillämpas så att ett eventuellt förhör i hovrätten endast sker i form av ett tilläggsförhör. Särskilt i brottmål kan det emellertid förekomma åtskilliga undantagsfall. Ett klart sådant fall är att förhöret hållits vid tingsrätten med ett vittne i ett brottmål utan att den tilltalade haft någon försvarare och en försvarare anmäler sig i hovrätten. I fråga om hur ett tilläggsförhör bör gå till kan vägledning hämtas i de principer som ligger bakom regleringen av förhör med vittnen i 36 kap. 17 § RB.

6.6 Muntlighet och omedelbarhet vid en huvudförhandling

Hovrätten skall i huvudförhandlingsfall kunna bestämma att den överklagade domen och handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller en uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall få läggas till grund för domen utan att ha lagts fram vid huvudförhandlingen. Parterna skall underrättas om beslutet innan huvudförhandlingen avslutas.

När ett mål enligt rättegångsbalken avgörs på handlingarna är det praktiskt sett egentligen inte så mycket som skiljer handläggningen från en sådan handläggning som sker enligt ärendelagen eller förvaltningsprocesslagen. De stora skillnaderna framkommer i stället i de fall som kräver muntlighet. Medan ärendelagen och förvaltningsprocesslagen har ett mycket flexibelt system för sådana fall bygger rättegångsbalken på huvudförhandlingstanken. En huvudförhandling rörande saken skall i princip avse hela målet och vid förhandlingen gäller enligt muntlighetsprincipen att talet skall vara det helt förhärskande mediet. Enligt

omedelbarhetsprincipen får endast det som sägs vid huvudförhandlingen läggas till grund för rättens avgörande. Detta innebär att allt det som parterna vill ha beaktat måste föredras muntligt trots att det kanske redan står i handlingarna i rättens akt.

Det stela system som präglar rättegångsbalken måste ses mot bakgrund av den situation som rådde före balkens införande. Reglerna om förfarandet vid domstol var flera hundra år gamla och rättsväsendet präglades av grava missförhållanden. I tvistemål inställde sig parterna inför rätten vid en mängd skilda tillfällen och ingav därvid sina rättegångsskrifter. Ett ingivande föranledde vanligen ett beslut om uppskov med målets handläggning för att motparten till den part som gett in handlingar skulle få tillfälle att yttra sig. Bevisningen i ett mål kunde tas upp vid en mängd skilda tillfällen. Ofta gav ett vittne in en i förväg upprättad vittnesattest och denna attest lades ofta till grund för förhöret. Som redan nämnts var systemet muntligt-protokollariskt. Varje handling och varje uttalande togs därför till protokollet. När parterna angett allt de önskade, togs målet till avgörande på grundval av det som stod i protokollet. Inte sällan dömdes målet av någon som inte hade annan kontakt med parterna och deras ombud än genom detta protokoll. För att man skall kunna förstå hur förfarandet kunde ha en så från vår rättsuppfattning stridande konstruktion skall man hålla i minnet att reglerna var konstruerade mot bakgrund av en legal bevisteori där grundregeln innebar att två samstämmiga vittnen utgjorde fullt bevis.

De principer som kom att präglade balken vid dess införande, dvs. muntlighetsprincipen, omedelbarhetsprincipen och koncentrationsprincipen, hade givetvis inget egenvärde. De skulle främja snabbhet i förfarandet och garantera att rätten hade de bästa tänkbara förutsättningar att tillämpa en sådan fri bevisprövning som erbjuder så speciella problem i tvistemål och brottmål. För att principerna skulle få genomslag i den praktiska rättstillämpningen ansågs det nödvändigt att de genomfördes med en betydande stränghet. Fakultativa eller flexibla regler

ansågs alltså inte tillräckliga när det gällde att bryta det tidigare mönstret.

Rättegångsbalkens införande medförde otvivelaktigt att man rädde bot på flertalet av de grava missförhållanden som förekommit. Balken lovordades också som mycket framsynt och skickligt utformad. Ett strikt fasthållande vid rättegångsbalkens grundläggande principer framstår emellertid numera för åtskilliga fall som mindre väl förenligt med de krav man behöver ställa på en modern process. Det har visserligen skett vissa mindre betydande uppluckringar i principerna. Exempelvis kan under vissa förutsättningar skriftliga bevis bli processmaterial utan att de har lästs upp, om parterna medger detta. Grundmönstret såvitt gäller muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna är dock i huvudsak oförändrat sedan balkens tillkomst på 1940-talet. Fortfarande är det något förenklat så enligt rättegångsbalken att rättens avgörande antingen grundar sig uteslutande på det som står i domstolens akt eller uteslutande på det som sägs vid huvudförhandlingen. Numera är förutsättningarna för en tillämpning av mindre rigida regler dock helt andra än när rättegångsbalken kom till. Ett omfattande moderniseringsarbete som främst tar sikte på principernas tillämpning i tingsrätt har därför redan inletts i syfte att skapa ett mjukare system som är bättre anpassat till dagens krav på effektivitet och medborgarperspektiv. År 1999 tillkallades sålunda en utredare som skall undersöka bl.a. hur muntlighet och skriftlighet bör vägas mot varandra vid behandlingen av tvistemål och brottmål för att processen med bibehållna rättssäkerhetskrav skall vara så effektiv som möjligt. Utredaren, som tagit sig namnet 1999 års rättegångsutredning, skall bl.a. uppmärksamma frågor om muntligheten i avgörandeskedet i vissa fall bör begränsas på ett eller annat sätt och avgörandet i målet alltså kunna grundas även på annat än sådant som har förekommit vid en huvudförhandling. Direktiven för utredningen (Dir. 1999:62) ger ett relativt fritt mandat när det gäller att utreda sådant som har att göra med handläggningen i tingsrätt av tvistemål och brottmål och som med nu gällande regler kan motverka att processen där uppfyller högt ställda krav

när det gäller rättssäkerhet och effektivitet. Utredaren skall lägga fram de lagförslag som undersökningarna ger anledning till. Härvid skall han beakta vilka konsekvenser som förslagen kan få för processen i högre domstol. I den mån de överväganden som görs beträffande tingsrättsprocessen påverkar eller bör få genomslag också för processen i högre domstol, skall utredaren lägga fram förslag även rörande den processen. Utredaren har dock inte något mandat att behandla frågor som enbart rör processen i högre domstol, men de förslag som utredaren lägger fram kan givetvis komma att få stor betydelse även för hovrättsprocessen.

Viktiga frågor om tillämpningen i allmän domstol av rättegångsbalkens allmänna principer om muntlighet och omedelbarhet är alltså redan föremål för utredning. I utredningsdirektiven förklarar regeringen att omedelbarheten som regel har ett utomordentligt stort värde för en god process men att det i reformsammanhang intressanta är att detta nog långtifrån gäller alla de fall i vilka muntlighet krävs på avgörandestadiet eller fullt ut ens i särskilt många fall. En möjlighet som direktiven pekar på är att man i ökad utsträckning låter skriftliga handlingar utgöra processmaterial utan att de har lästs upp vid huvudförhandlingen. Det handlar här inte alls bara om sådana skriftliga handlingar som med nu gällande regler kan bli processmaterial efter att helt eller delvis ha redovisats muntligen. Direktiven pekar även på alternativa metoder. Som exempel på sådana metoder nämns att man för sådana fall där bevisfrågorna är föga framträdande öppnar en möjlighet till att avgöra målet efter ett sammanträde som begränsats till vissa frågor i målet eller att man helt enkelt låter ett sammanträde i vissa fall utgöra endast ett komplement till den skriftliga handläggningen. Det är den lösning som ärendelagen och förvaltningsprocesslagen bygger på. I direktiven framhålls att det kan finnas också andra metoder som är värda att undersöka.

Det är ännu för tidigt att säga något om vad utredningen kan tänkas komma fram till. Det finns emellertid skäl som med viss styrka talar för att det skulle vara välmotiverat att utvidga

möjligheterna för en domstol att låta skriftliga handlingar utgöra processmaterial utan att de har lästs upp. Framför allt är här att märka att den lösningen redan har valts i flera andra sammanhang när det gäller rättegången i allmän domstol, t.ex. när det gäller huvudförhandling i förenklad form i tvistemål och när det gäller skriftliga bevis. Lösningen synes i de sammanhangen ha fungerat utan några nämnvärda problem. Det kan finnas goda skäl att också tillåta begränsade förhandlingar, t.ex. för bevisupptagning, vilka kompletterar en i övrigt skriftlig handläggning. Mot att man emellertid i rättegångsbalken inför mer allmänna regler som för vissa fall ger domstolen en möjlighet att hålla förhandlingar av samma typ som förekommer i t.ex. domstolsärenden talar bl.a. att man skulle få ett ganska krångligt system genom att det skulle finnas så många slags förhandlingar. Skulle behovet av sådana förhandlingar gälla en viss måltyp kan det finnas anledning att överföra måltypen till ärendelagens tillämpningsområde.

Under alla omständigheter synes man redan nu kunna konstatera att det finns starka skäl som talar för att man beträffande de nu berörda frågor faktiskt sett kan ha anledning att gå längre när det gäller processen i en högre rätt än när det gäller tingsrättsprocessen. Det har ju när en dom överklagas till hovrätt redan förekommit en tingsrättsprocess om saken. Efter ett överklagande får parterna i allmänhet antas vara väl förtrogna med allt det som motparten har att säga. De har i normala fall också kommit att slipa av presentationen av sina ståndpunkter. Såväl parterna som domarna i hovrätten vet oftast genom tingsrättsdomen var de springande punkterna finns. Processmaterialet är helt enkelt mer genomarbetat när målet förekommer i hovrätten. Med det moderna samhällets krav på en effektiv hovrättsprocess där hovrätten i första hand utgör ett kontrollorgan och inte endast ett omprövningsorgan finns det skäl att se på hovrättsprocessens principer med nya ögon.

Betydande fördelar kan stå att vinna med ett system enligt vilket en huvudförhandling i hovrätt inte behöver ha samma omfattning som huvudförhandlingen i tingsrätt haft. Genom en

reform som i viss utsträckning bryter igenom muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna synes man kunna åstadkomma en ordning där förhandlingen i hovrätt inleds på en betydligt högre kunskapsnivå när det gäller omständigheterna i målet. Därmed skulle mer tid än nu kunna ägnas åt sådant som är väsentligt för hovrättens överprövningsfunktion. En reform för hovrätternas del synes utan större olägenheter kunna ske redan innan man tar ställning till hur man på grundval av den särskilde utredarens förslag skall göra med förfarandet i tingsrätt när det gäller samma frågor.

Mot denna bakgrund bör hovrätten, när en dom har överklagats dit och huvudförhandling skall hållas, ges en möjlighet att bestämma att den överklagade domen, handlingar som legat till grund för denna, en inspelning eller uppteckning av ett tingsrättsförhör samt en handling som ingår i hovrättens akt helt eller i vissa delar skall anses vara framlagda vid förhandlingen utan att de har lästs eller spelats upp vid denna. Därmed får materialet läggas till grund för hovrättens avgörande. De nya reglerna bör tas in i två nya paragrafer, 50 kap. 16 a § och 51 kap. 16 a § RB. De nya reglerna hindrar aldrig att hovrätten i ett visst konkret fall behandlar målet på exakt samma sätt som enligt de redan gällande reglerna.

Om en part väljer att till hovrätten ge in en utskrift av den sakframställning eller plädering som han eller hon hållit i tingsrätten omfattas denna av den föreslagna regeln. Detta är inte märkvärdigare än att den under motsvarande omständigheter blir processmaterial i händelse av att målet av hovrätten avgörs på handlingarna. Det skall i sammanhanget nämnas att en plädering företrädesvis skall röra sig om rättsfrågor och att dessa ofta mår väl av skriftlighet. I och för sig skulle man för förlikningsbara tvistemål kunna göra ett tillägg till regeln i syfte att markera att en part uttryckligen måste ha hänvisat till ett visst material för att detta skall kunna utgöra processmaterial, men praktiskt sett synes ett sådant tillägg kunna undvaras utan att det uppstår några olägenheter. Man bör kunna tänka sig att en handling delvis får utgöra processmaterial på det sättet att

yrkanden och grunder som framställs i en inlaga måste upprepas vid huvudförhandlingen medan bevisfakta och hjälpfakta som angetts i samma handling tillåts bli processmaterial. Handlingar i tingsrättens akt, t.ex. en stämningsansökan, som inte varit processmaterial i tingsrätten kan inte direkt göras till processmaterial av hovrätten. I den mån en part i en skrivelse till hovrätten hänvisat till sådana handlingar bör hovrätten emellertid kunna göra en annan bedömning. Parten skall alltså inte behöva upprepa innehållet i handlingen. Självklart måste parterna före eller under huvudförhandlingen underrättas om vilket material som inte behöver gås igenom vid huvudförhandlingen. I allmänhet bör rotelinnehavaren redan i kallelserna till parterna kunna påpeka om hur han eller hon har planerat huvudförhandlingen. Det gäller ju att uppnå processeffektivitet. Det slutliga ställningstagandet till vad som skall vara processmaterial måste givetvis fattas av de domare som skall döma i målet, men beslutet kan i de flesta fall anstå till huvudförhandlingen. Nämndemän som skall delta i ett avgörande bör på samma sätt som nämndemän i länsrätt eller kammarrätt få materialet sig tillsänt i god tid, om det skall kunna utgöra processmaterial utan att ha föredragits vid huvudförhandlingen. Frågor om i vilken form som de lagfarna domarna skall få kännedom om materialet synes helt kunna lämnas över åt dem själva. Såvitt gäller ett sådant intresse av materialet som kan finnas hos i rättssalen närvarande åhörare bör påpekas att det efter rättegångsbalkens införande har tillkommit mycket goda kopieringsmöjligheter. Det bör också påpekas att offentlighetsprincipen anses fungera väl i förvaltningsdomstolarna trots att förfarandet där aldrig bygger på muntlighets- och omedelbarhetsprincipen

6.7 Beslutförhet i vissa fall i hovrätt

I enkla fall skall den domare på vilken målet i hovrätten har lottats kunna meddela prövningstillstånd, däremot inte besluta att sådant tillstånd inte skall meddelas. Han eller hon skall också
--

kunna besluta om avskrivning oavsett om det är ett käromål eller ett överklagande som återkallas.

Mål som kommer in till en hovrätt fördelas på rotlar som var och en är inordnad i en hovrättsavdelning. Med undantag för chefen för avdelningen och en sådan lagman som inte är chef för avdelningen skall normalt varje lagfaren ledamot på avdelningen tilldelas en rotel. Enligt de huvudregler som finns för sammansättningen av en hovrätt beslutar hovrätten alltid i en kollegial sammansättning, i familjemål och brottmål under medverkan av nämndemän. I avgörandet deltar normalt rotelinnehavaren som referent. Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § RB är hovrätten dock domför med en domare. Dessutom gäller att sådana åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare enligt de närmare bestämmelser som meddelas av regeringen. I detta ingår dock inte att ta ställning till frågor om prövningstillstånd. Sådana frågor kräver alltid medverkan av tre lagfarna domare. När hovrätten är domför med en domare är det rotelinnehavaren som är behörig i den mån den uppgift det gäller inte får utföras av anställda som inte är rättsbildade.

En fråga som inställer sig är om det, på sätt hovrätternas arbetsgrupp har föreslagit, skall vara möjligt för en hovrättsledamot som handlägger målet att ensam göra tillståndsprövningen i de fall där han eller hon vill meddela tillstånd. Därmed skulle tillståndsprövningen kunna ske snabbt och effektivt. Ett beslut om att prövningstillstånd inte skall meddelas kan givetvis vara djupt ingripande och det är självklart att i hovrätt flera domare bör delta i beslutet. Ett beslut att meddela tillstånd är av ett helt annat slag. Visserligen kan en motpart drabbas av ett beslut, men skadan är relativt begränsad. Det finns ingen anledning att tro att en ensamdomare skulle vara särskilt frikostig när det gäller att meddela prövningstillstånd. Man förlorar emellertid med den antydda lösningen kollegialiteten i beslutsfattandet och därigenom bl.a. det värde som ligger i att flera domare överlägger och

diskuterar tillståndsfrågan. En domare som ensam prövar en tillståndsfråga kan inte heller i samband med den prövningen besluta i t.ex. interimistiska frågor. Självklart kan han eller hon inte heller avgöra själva målet i samband med en tillståndsprövning. Det finns emellertid fall där det är så enkelt att se att tillstånd skall beviljas att kollegialiteten inte har något egentligt värde. Prövningen av en interimistisk fråga behöver inte försenas till följd av att en domare som handlägger målet ensam har beslutat om prövningstillstånd. Övervägande skäl talar mot denna bakgrund för att en hovrättsdomare ensam skall kunna besluta om prövningstillstånd i enkla fall. Att fallet skall vara enkelt innebär att han eller hon skall arbeta med en väl tilltagen säkerhetsmarginal. Självklart kommer en regel av det angivna slaget inte att utnyttjas i sådana fall där målet kan avgöras i sak i samband med en tillståndsprövning, om flera ledamöter deltar i prövningen.

Bestämmelsen om att en hovrättsdomare har möjlighet att på egen hand besluta om avskrivning har föranlett tillämpnings-svårigheter. Att den gäller i det fallet att ett överklagande har återkallats är alldeles klart. Vad man kan diskutera är om den gäller även det fallet att en kärende i ett indispositivt mål med svarandens samtycke återkallar själva käromålet (se 13 kap. 5 § andra stycket RB). I det fallet blir det nämligen fråga inte endast om ett avskrivningsbeslut utan även om ett undanröjande av den lägre rättens dom. Övervägande skäl talar för att kompetensen bör omfatta båda fallen. Lagtexten bör förtydligas på den punkten. Behörigheten innefattar även vissa följdbeslut, t.ex. i fråga om rättshjälpskostnader.

Den av hovrätterna bildade processgruppen föreslår att en referent också skall kunna stadfästa en förlikning som träffas av parterna under hovrättsförfarandet. I allmänhet är en stadfästelse en relativt enkel åtgärd från domstolens sida. Till andra enkla fall hör avgöranden som tillkommer på grund av att en kärende efterger sitt anspråk eller en svarande medger kärendens anspråk. I samtliga dessa fall som visserligen kan förefalla enkla till sin typ sker dock avgörandet genom dom. Det skulle bryta en viktig

princip att låta en dom i en högre instans fällas av en enda ledamot. De fall det gäller är inte heller så många eller så arbetskrävande att det skulle innebära någon större vinst att låta behörigheten för ensamdomare omfatta också dessa fall.

I annat sammanhang kommer att övervägas ändringar också i hovrättsinstruktionen i syfte att hovrätterna bättre än idag skall kunna utnyttja de enskilda hovrättsledamöternas kompetens.

7 Ekonomiska konsekvenser

Reformen kommer att innebära en avlastning för hovrätterna.

Förslagen syftar till en rationellare hantering av målen i hovrätt. Resurser bör kunna frigöras såväl genom de förslag som rör krav på prövningstillstånd i vissa fall som genom de förslag vilka avser begränsningar av antalet omförhör och av huvudförhandlingars omfattning. Att det inte föreslås något utökat krav på prövningstillstånd i brottmål leder dock till att man inte kan uppnå lika stora resursvinster som genom det förslag om generellt krav på prövningstillstånd som regeringen presenterade i prop. 1996/97:131 (se om de ekonomiska konsekvenserna av det förslaget angiven prop. s 95 ff.).

Det enda förslag i promemorian som medför direkta kostnader är förslaget att berättelser som i tingsrätt avges i bevissyfte normalt skall tas upp genom videoinspelningar i stället för som nu genom ljudinspelningar. Det förslaget förutsätter nämligen, för att fungera väl, att det finns kameror och annan utrustning för sådana inspelningar i de allra flesta av tingsrätternas rättssalar. Det förutsätter också en utrustning i hovrätternas rättssalar. I viss utsträckning finns redan utrustning på plats till följd av den nu pågående försöksverksamheten med videokonferenser. Kostnaden för den ytterligare tekniska utrustning som behövs för videoinspelningar i tingsrätterna och för videoupptagningar i hovrätterna kan finansieras inom ramen för domstolsväsendets verksamhet. Några resurstillskott behövs alltså inte.

8 Ikraftträdande

Reformen bör träda i kraft snarast möjligt. Ett lämpligt datum är den 1 juli 2002.

När det gäller processrättslig lagstiftning är utgångspunkten att de nya reglerna skall tillämpas genast efter ikraftträdandet. Exempelvis bör de nya reglerna i 50 kap. 16 a § och 51 kap. 16 § RB om processmaterialet vid överklagande av en dom i tvistemål eller brottmål kunna tillämpas omedelbart, något som dock förutsätter att huvudförhandlingen i hovrätten inte har avslutats. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av ett avgörande som har meddelats före ikraftträdandet bör emellertid på samma sätt som vid tidigare reformer angående prövningstillstånd gälla äldre regler.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

2 kap. 4 §

Paragrafen, som innehåller regler om hovrättens sammansättning, har ändrats så att behörigheten för ensamdomare blivit mer vidsträckt. Han eller hon skall sålunda av skäl som angetts i avsnittet 6.7 ensam kunna bevilja ett sådant prövningstillstånd som inte är begränsat till en viss del av målet men inte ensam besluta om att ett prövningstillstånd inte skall ges. En förutsättning är att tillståndsfrågan är enkel. Han eller hon skall också kunna besluta om avskrivning av ett mål oavsett om det är ett käromål eller överklagandet som har återkallats. Det förra inkluderar givetvis att den överklagade domen undanröjs.

5 kap. 9 §

Paragrafen, som innehåller regler om upprätthållandet av ordningen i rättssalen och som också hindrar att det tas fotografier i rättssalen, har ändrats så att det blir möjligt för rätten att i de fall detta är särskilt tillåtet videospela ett förhör i enlighet med det som sägs i avsnittet 6.5. Förbudet hindrar inte att bild och ljud överförs från en lokal till en angränsande lokal som behöver utnyttjas för att bereda alla parter och åhörare plats. För att inte paragrafen skall behöva ändras på nytt, om den nu pågående försöksverksamheten med videokonferenser skulle permanentas, har i paragrafen gjorts undantag även för sådana konferenser. Det som sägs om videospelning har ett nära samband med förslagen i nästa paragraf.

6 kap. 6 §

I paragrafen, som innehåller bestämmelser om i vilken form en förhørsutsaga som avgetts inför en tingsrätt eller hovrätt skall tas upp, har för tingsrätternas del tagits in den huvudregel om videoinspelning som föreslagits i avsnittet 6.5. I det avsnittet har även behandlats frågor om under vilka förutsättningar som huvudregeln skall kunna frångås. Att den som skall höras motsätter sig att medverka till en videoinspelning kan inte i något sammanhang läggas honom eller henne till last. Videoinspelningar bör sparas av domstolarna under minst lika lång tid som vanliga ljudbandinspelningar sparas. Bestämmelser om detta bör tas in i förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol (jfr 20 § den förordningen).

35 kap. 13 §

Paragrafen, som reglerar bl.a. hovrättens skyldighet att anordna omförhör i ett till hovrätten överklagat mål, har ändrats för sådana fall där tingsrätten videoinspelat ett förhör med ett vittne, en sakkunnig eller ett förhör i bevissyfte med målsäganden eller i tvistemål med part. I sådant fall skall hovrätten hålla tilläggsförhör med samma person endast om det är nödvändigt att ställa ytterligare frågor. Anledningen till denna ändring och hur den är avsedd att fungera har redovisats i avsnittet 6.5. För de fall där det inte har gjorts någon videoinspelning behöver hovrätten liksom hittills ta hänsyn till att omförhör kan krävas för tilltrosbevisningen.

49 kap.

Kapitlets rubrik har kompletterats så att det tydligt framgår att rätten att överklaga är en sak, frågan om prövningstillstånd skall meddelas en annan sak.

49 kap. 12 §

Paragrafen innehåller för närvarande regler om att det krävs prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt av vissa domar och beslut. Som angetts i avsnittet 6.2 utvidgas nu kravet på

prövningstillstånd till att gälla alla tingsrättens domar och beslut i tvistemål. I grunden förekommer enligt rättegångsbalken endast tvistemål och brottmål och kravet på prövningstillstånd i brottmål regleras i nästa paragraf. Att man ändå bör ge den nu behandlade paragrafen en mer allmän giltighet hänger samman med att det i ett flertal lagar förekommer bestämmelser enligt vilka ett avgörande av en tingsrätt får överklagas till hovrätt enligt reglerna i rättegångsbalken om överklagande av beslut. Exempel ger 12 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen, 5 § lagen (1998:358) om domstols internationella behörighet och om verkställighet av utländska domar enligt Brysselkonventionen samt 51 § lagen (1955:227) om inskrivning av rätt till luftfartyg. Utan en mer allmän bestämmelse om kravet på prövningstillstånd måste alla bestämmelser av det slaget återfinnas och ändras för att det inte skall kunna uppstå ett vakuum i lagstiftningen. Mot denna bakgrund föreskrivs i paragrafen att det krävs prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva en tingsrätts dom eller beslut, om inte annat är föreskrivet. Brottmålsreglerna i 13 § blir med den lösningen undantagsregler.

49 kap. 13 §

Paragrafen behandlar frågor om krav på prövningstillstånd i brottmål. Reglerna har utan att några ändringar i sak är avsedda omformats till att utgöra undantag från det allmänna kravet på prövningstillstånd i 49 kap. 12 §. I första stycket har gjorts ett undantag för enskilda anspråk mot den tilltalade, eftersom sådana behandlas i andra stycket. I andra stycket, som handlar om krav på prövningstillstånd vid överklagande av en dom rörande ett enskilt anspråk, har hänvisningen till 12 § ersatts av en direkt bestämmelse om det krav på prövningstillstånd som skall gälla enligt den paragrafen. Den nuvarande hänvisningen i femte stycket till 54 kap. 11 § tredje stycket ersätts av bestämmelser i 49 kap. 14 a § andra stycket. Det nya femte stycket innebär att sådana beslut som i brottmål meddelas under rättegången och som får överklagas särskilt samt slutliga beslut är undantagna från kravet på prövningstillstånd på samma sätt

som nu. I sin nuvarande lydelse gäller ju paragrafens krav på prövningstillstånd endast domar och i domarna upptagna beslut samt sådana beslut som inte får överklagas annat än i samband med överklagande av en dom.

49 kap. 14 §

I paragrafen anges förutsättningarna för att bevilja ett prövningstillstånd. Bestämmelserna har behandlats i avsnittet 6.3. Såvitt gäller den nya tillståndsgrunden för granskningsfall i paragrafens andra punkt kan sägas att hovrätten många gånger kommer att behöva ta del av materialet från förhören i tingsrätten för att kunna avgöra om det vid tillståndsprövningen går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Om förhørsutskrifter eller bandupptagningar av någon anledning inte går att uppbringa och det överklagade avgörandet inte innehåller en tillräckligt utförlig redovisning av sådana förhørsutsagor som tingsrätten lagt till grund för avgörandet, torde hovrätten i många fall ha att meddela prövningstillstånd. För att det på grundval av banduppspelning eller förhørsutskrifter skall vara möjligt att bedöma tingsrättens bevisvärdering krävs det förstås ofta, särskilt om bevisningen är omfattande, att tingsrättsavgörandet innehåller domskäl som närmare redovisar hur tingsrätten har resonerat i sakfrågan. I mål med mycket omfattande bevisning, t.ex. om huvudförhandlingen i tingsrätten har pågått i veckor eller månader, kommer ett prövningstillstånd i ett granskningsfall i många fall att kunna meddelas utan att hovrätten tar del av bandupptagningar eller förhørsutskrifter. I sådana fall torde det typiskt sett krävas att målet tas upp till prövning för att tingsrättens överväganden i sakfrågorna skall kunna bedömas på ett rättvisande sätt.

49 kap. 14 a §

Paragrafen, som är ny och som gäller såväl tvistemål som brottmål, innehåller regler om partiellt prövningstillstånd (första stycket), om omfattningen av ett meddelat prövningstillstånd (andra stycket) och om verkan av att prövningstillstånd inte

meddelas (tredje stycket). Reglerna i första stycket har behandlats i avsnittet 6.4. Reglerna i andra stycket ersätter de nuvarande hänvisningarna i 49 kap. 12 § tredje stycket och hänvisningen i 49 kap. 13 § femte stycket till 54 kap. 11 § tredje stycket. I tredje stycket föreskrivs, delvis efter mönster av 54 kap. 11 § fjärde stycket, att tingsrättens dom eller slutliga beslut skall stå fast i den utsträckning prövningstillstånd inte meddelas samt att en upplysning om detta skall tas in i hovrättens beslut.

50 kap. 4 §

Paragrafen reglerar innehållet i ett överklagande av en tingsrättsdom i tvistemål. Varje sådant överklagande blir enligt förslaget underkastat krav på prövningstillstånd. Fjärde punkten i första stycket justeras därför genom att orden "när sådant tillstånd krävs" tas bort.

50 kap. 7 §

Paragrafen innehåller regler om komplettering och avvisning av ofullständiga överklaganden av tingsrätts dom i tvistemål. Den har i enlighet med det som sägs i avsnittet 6.4 ändrats så att hovrätten normalt skall kunna avstå från att förelägga klaganden att komplettera ett överklagande med uppgift om vilka skäl som åberopas för att prövningstillstånd skall meddelas. Frågor om i vilka fall ett föreläggande behöver ges har behandlats i avsnittet 6.4.

50 kap. 7 a §

I paragrafen, som är ny, ges regler om handläggningen av frågan om prövningstillstånd i tvistemål i hovrätt. Bestämmelserna har behandlats i avsnittet 6.4. Av första stycket framgår att ett beslut skall föregås av skriftväxling endast om det behövs (jfr 50 kap. 7 §). Första stycket ersätter 50 kap. 11 § som upphävs. Frågor om sammanträde för tillståndsfrågans bedömning behandlas i andra stycket. Att ett sammanträde kan hållas per telefon framgår av tredje stycket. Givetvis skall hovrätten kalla parterna till ett sådant sammanträde som skall hållas på annat sätt än med

hjälp av telefon. Tillståndsfrågan kan avgöras utan hinder av att en part uteblir. Detta bör anges i kallelsen.

50 kap. 8 §

Paragrafen behandlar för tvistemålens del frågor om kommunikation av ett överklagande med motparten. Handläggningen av frågor om prövningstillstånd har reglerats i 50 kap. 7 a §. Första stycket i den nu behandlade paragrafen har anpassats till detta. För att det skall bli aktuellt för hovrätten att tillämpa det stycket måste alltså prövningstillstånd redan ha beviljats enligt 50 kap. 7 a §.

Paragrafens nuvarande andra stycke, enligt vilket hovrätten utan att ge motparten tillfälle att yttra sig kan meddela dom i målet, om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, har tagits bort. Överklaganden av detta slag kommer nämligen i ett system med generellt krav på prövningstillstånd i tvistemål att sällas bort vid tillståndsprövningen. För det fall att det först senare under handläggningen visar sig att överklagandet är uppenbart ogrundat finns det en regel i 50 kap. 13 § första stycket som medför att hovrätten inte behöver hålla någon huvudförhandling.

50 kap. 16 a §

Paragrafen, som är ny, innebär att hovrätten i ett huvudförhandlingsfall kan bestämma att visst material skall anses vara framlagt vid förhandlingen utan att det lästs eller spelats upp vid denna. Parterna skall underrättas om ett sådant beslut innan huvudförhandlingen avslutas (se hänvisningen i 50 kap. 17 § till 43 kap. 14 § om proceduren i det fall att det rör sig om ett material som tillkommer efter huvudförhandlingen). Bestämmelserna som faktiskt innebär ett avsteg från den i 17 kap. 2 § uttryckta omedelbarhetsprincipen, har behandlats närmare i avsnittet 6.6. Paragrafen är på grund av 55 kap. 15 § tillämplig även vid en huvudförhandling i Högsta domstolen.

50 kap. 23 §

Paragrafen innebär att hovrätten inte annat än under vissa förutsättningar kan frångå en tilltrosbedömning som tingsrätten gjort beträffande en vid huvudförhandling där upptagen muntlig bevisning. I paragrafen har i enlighet med det som sägs i avsnittet 6.5 gjorts undantag för det fallet att bevisningen läggs fram i hovrätten genom en videoinspelning. Dessutom har i enlighet med det som sägs i det avsnittet en mindre betydande utvidgning gjorts av de slags förhör som regleringen gäller.

50 kap. 23 a §

Genom paragrafen, som är ny, läggs hovrätten ett ansvar för att den föregående paragrafen fungerar väl i de fall där tingsrätten har spelat in ett förhör på video. Parterna behöver inte begära omförhör i hovrätten och detta är ägnat att leda till att fler mål i hovrätten kan avgöras på handlingarna, dvs. utan huvudförhandling. Hovrätten behöver inte agera ex officio i andra fall än där det kan bli aktuellt att ändra en av tingsrätten gjord tilltrosbedömning.

51 kap. 7 §

Paragrafen, som innehåller regler om komplettering och avvisning av ofullständiga överklaganden av tingsrätts dom i brottmål har ändrats på samma sätt som 50 kap. 7 §.

51 kap. 7 a §

Paragrafen, som är ny, ersätter 51 kap. 11 § som upphävs. Den reglerar för brottmål frågor om handläggningen av frågor om prövningstillstånd i hovrätt och överensstämmer i sak med motsvarande paragraf för tvistemål, 50 kap. 7 a §, men den gör undantag för sådana fall i vilka det inte krävs prövningstillstånd.

51 kap. 8 §

Paragrafen behandlar för brottmålen del frågor om kommunikering av ett överklagande med motparten. Handläggningen av frågor om prövningstillstånd har reglerats i 51 kap. 7 a §. Första

stycket i den nu behandlade paragrafen har anpassats till detta. För att det skall bli aktuellt för hovrätten att tillämpa det stycket måste alltså prövningstillstånd redan ha beviljats enligt 51 kap. 7 a § eller också har prövningstillstånd inte behövts därför att överklagandet är undantaget från kravet på prövningstillstånd.

51 kap. 16 a §

Paragrafen, som är ny, avser processmaterialet i brottmål. Den överensstämmer med motsvarande bestämmelse för tvistemål, 50 kap. 16 a §.

51 kap. 23 §

I paragrafen, som avser tilltrosbevisning i brottmål, har gjorts i huvudsak samma ändringar som i motsvarande bestämmelse för tvistemål, 50 kap. 23 §.

51 kap. 23 a §

Paragrafen, som är ny sedan den nuvarande 51 kap. 23 a § betecknats 51 kap. 23 b §, överensstämmer med motsvarande bestämmelse för tvistemål i 50 kap. 23 a §.

52 kap. 6 §

Paragrafen, som behandlar frågor om komplettering och avvisning av ofullständiga överklaganden av tingsrättsbeslut i tvistemål och brottmål, har ändrats på samma sätt som 50 kap. 7 § och 51 kap. 7 §.

52 kap. 6 a §

I paragrafen, som är ny, ges regler om handläggning i hovrätten av frågan om prövningstillstånd efter överklagande av ett tingsrättsbeslut. Första stycket ersätter 52 kap. 10 § som upphävs. Paragrafen överensstämmer i sak med 51 kap. 7 a §.

52 kap. 7 §

Paragrafen, som gäller vid överklagande av ett tingsrättsbeslut, behandlar frågor om kommunikering av ett överklagande med

motparten. Handläggningen av frågor om prövningstillstånd har reglerats i 52 kap. 6 a §. Första stycket i den nu behandlade paragrafen har anpassats till detta. Jfr kommentaren till 51 kap. 8 §.

54 kap.

Rubriken till kapitlet har ändrats på samma sätt som rubriken till 49 kap.

55 kap. 7 §

I paragrafen ges regler om handläggning i Högsta domstolen av en fråga om prövningstillstånd efter överklagande av en hovrättsdom. Paragrafen har ändrats så att på samma sätt som i hovrätt en skriftväxling skall föregå tillståndsprövningen endast när det behövs (jfr 50 kap. 7 a §, 51 kap. 7 a § och 52 kap. 6 a §).

55 kap. 8 §

Paragrafen, som behandlar frågor om kommunikering med motpart i Högsta domstolen efter överklagande av en dom, har ändrats på samma sätt som 51 kap. 8 §.

56 kap. 6 a §

Paragrafen är ny. Den ersätter 56 kap. 10 § som upphävs. Lydelsen överensstämmer helt med 55 kap. 7 §.

56 kap. 7 §

Paragrafen reglerar frågor om kommunikering av överklagandet med motparten efter överklagande av ett beslut till Högsta domstolen. Paragrafen har sakligt sett getts samma innehåll som 52 kap. 7 § andra stycket.

Övergångsbestämmelser

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2002. I fråga om prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats dessförinnan skall äldre bestämmelser gälla (se av-

snittet 8). Att överklagandet sker först efter ikraftträdandet saknar alltså betydelse.

9.2 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

19 kap. 32 §

Till paragrafens tredje stycke, som för överklagande till hovrätt av ett beslut i ett inskrivningsärende gör vissa hänvisningar till ärendelagen, har lagts hänvisningar till 38 § tredje stycket samt 39 § andra till fjärde styckena den lagen. Därigenom kommer det vid ett överklagande att gälla ett krav på prövningstillstånd enligt det som har angetts i avsnittet 6.2.

9.3 Förslaget till lag om ändring i miljöbalken

23 kap. 1 §

Andra stycket innehåller för närvarande regler om prövningstillstånd vid överklagande från en miljödomstol till Miljööverdomstolen i sådana fall där förvaltningsprocesslagen är tillämplig. För att markera att det i enlighet med det som sägs i avsnittet 6.2 alltid skall krävas prövningstillstånd vid ett sådant överklagande har stycket formulerats om.

23 kap. 2 §

Paragrafen, som i sin nuvarande lydelse innehåller regler om tillståndsprövningen i de fall där förvaltningsprocesslagen är tillämplig, har ändrats så att den passar även för de fall där rättegångsbalken eller ärendelagen är tillämplig. Ändringen sker genom att 49 kap. 14 § och 14 a § första och andra styckena RB blir tillämpliga i sådana fall. Att det inte sker någon hänvisning till 49 kap. 14 a § tredje stycket hänger samman med regleringen i den nu behandlade paragrafens andra stycke.

Övergångsbestämmelser

Samma övergångsbestämmelse ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

9.4 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

37 kap. 8 §

I paragrafen har i enlighet med det som sägs i avsnittet 6.2 om överklagande av förvaltningsmyndigheters beslut angetts att det inte krävs något prövningstillstånd när ett beslut av en övervakningsnämnd överklagas till hovrätten.

9.5 Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

I 18 kap. 16 a § utsökningsbalken behandlas frågor om krav prövningstillstånd när ett beslut av en tingsrätt överklagas till hovrätten. Det finns hänvisningar till paragrafen i 58 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. Ett överklagande handläggs enligt lagen om domstolsärenden. Eftersom det i fortsättningen av skäl som angetts i avsnittet 6.2 bör gälla ett generellt krav på prövningstillstånd i paragrafens fall och den ordningen åstadkoms genom de ändringar som görs i ärendelagen har paragrafen utgått. Samma övergångsbestämmelse ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

9.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

27 §

I paragrafen har i enlighet med det som sägs i avsnittet 6.2 om överklagande av förvaltningsmyndigheters beslut angetts att det inte krävs något prövningstillstånd när ett beslut av en övervak-

ningsnämnd överklagas till hovrätten. I övrigt har lagtexten moderniserats.

9.7 Förslaget till lag om ändring i patentlagen (1967:837)

9 kap. 67 §

Paragrafen, som handlar om hovrättens sammansättning i patentmål, har av skäl som angetts i avsnittet 6.4 ändrats så att hovrätten vid behandlingen av en fråga om prövningstillstånd kan låta en teknisk ledamot tjänstgöra i stället för en lagfaren domare. Det skall nämnas att 1999 års patentprocessutredning i betänkandet Patentprocessen m.m. (SOU 2001:33) lagt fram förslag som innebär ändrade regler om rättegången i patentmål. Betänkandet är föremål för remissbehandling. De olika förslagen behöver samordnas i ett senare sammanhang.

9.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

13 §

Paragrafen, som handlar om hovrättens sammansättning i fastighetsmål, har av skäl som angetts i avsnittet 6.4 ändrats så att hovrätten vid behandlingen av en fråga om prövningstillstånd kan låta en teknisk ledamot tjänstgöra i stället för en lagfaren domare.

9.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

4 kap. 12 §

Som angetts i avsnittet 6.2. lämnas frågor om krav på prövningstillstånd vid överklaganden från tingsrätt till Arbetsdomstolen

utanför denna promemoria. Eftersom rättegångsbalkens bestämmelser gäller vid överklagande till Arbetsdomstolen, om inte annat sägs, har i paragrafen gjorts ett tillägg om att det inte behövs något prövningstillstånd vid ett överklagande till Arbetsdomstolen. Se avsnittet 6.2 om att frågor om prövningstillstånd vid överklagande till Arbetsdomstolen senare kommer att tas upp i särskild ordning.

9.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:206) om felparkeringsavgift

10 a §

I paragrafen behandlas bl.a. frågor om krav på prövningstillstånd när ett beslut av tingsrätt överklagas till hovrätten. Ett överklagande handläggs enligt lagen om domstolsärenden. Eftersom det i fortsättningen av skäl som angetts i avsnittet 6.2 bör gälla ett generellt krav på prövningstillstånd i paragrafens fall och den ordningen åstadkoms genom de ändringar som görs i ärendelagen har paragrafens två första stycken utgått.

9.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

21 §

I paragrafen, som handlar om överklagande från Statens va-nämnd till Svea hovrätt, har av skäl som angetts i avsnittet 6.2 gjorts ett undantag från de nya reglerna i rättegångsbalken om krav på prövningstillstånd.

9.12 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

7 kap. 42 §

Paragrafen reglerar frågor om sekretess för uppgifter i bilder i videoinspelningar som en tingsrätt gjort av förhör som hållits i domstolen. Bestämmelserna har behandlats i avsnittet 6.5.

12 kap. 3 §

Paragrafen har ändrats på så sätt att även 7 kap. 42 § undantas från bestämmelsen som innebär att sekretess upphör att gälla för uppgift i mål eller ärende om uppgiften förebringas vid offentlig förhandling i samma mål eller ärende. Bestämmelsen har kommenterats i avsnitt 6.5.

9.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

58 §

Hänvisningen i paragrafen till upphävda 18 kap. 16 a § utskrivningsbalken har tagits bort.

9.14 Förslaget till lag om ändring i konkurrenslagen (1993:20)

64 §

Paragrafen innehåller regler om överklagande av vissa avgöranden av tingsrätt i mål eller ärende enligt konkurrenslagen och om rättegången i Marknadsdomstolen. För sådana överklaganden skall enligt det som sägs i avsnittet 6.2 inte gälla något krav på prövningstillstånd. Eftersom paragrafen hänvisar till 49 kap. RB har i paragrafen föreskrivits att prövningstillstånd inte krävs för att Marknadsdomstolen skall pröva tingsrättens avgörande. I paragrafen görs också en hänvisning till 50 kap. RB.

Naturligtvis blir denna hänvisning betydelselös såvitt gäller 50 kap. 4 § fjärde punkten om angivande av omständigheter till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas.

Som angetts i anslutning till 50 kap. 8 § RB (avsnitt 9.1) har regeln där om att hovrätten får avgöra målet utan att kommunicera med motparten, om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, tagits bort. En regel med sådant innehåll kommer emellertid att vara av fortsatt betydelse för processen enligt konkurrenslagen i Marknadsdomstolen, eftersom det inte uppställs något krav på prövningstillstånd där. Den nu behandlade paragrafen har därför kompletterats med en sådan regel.

9.15 Förslaget till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

I 31 § behandlas frågor om krav på prövningstillstånd när ett beslut av en tingsrätt överklagas till hovrätten. Ett överklagande handläggs enligt lagen om domstolsärenden. Eftersom det i fortsättningen av skäl som angetts i avsnittet 6.2 bör gälla ett generellt krav på prövningstillstånd i paragrafens fall och den ordningen åstadkoms genom de ändringar som görs i ärendelagen har paragrafen utgått. Samma övergångsbestämmelse ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

9.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt

2 §

I paragrafen hänvisas i fråga om rättegången i hovrätten till 52 kap. RB. I avsnittet 6.2 har angetts att det inte heller i fortsättningen bör krävas prövningstillstånd vid överklagande från hyresnämnden som är en från tingsrätten skild förvaltningsmyndighet. För att tydliggöra denna ordning (jfr 21 § rättegångsbalkens promulgationslag) har i paragrafen tagits in en

bestämmelse om att det inte krävs något prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva hyresnämndens beslut.

7 §

Paragrafen är en tilltrosparagraf för hyresmål och motsvarar därmed 50 kap. 23 § RB för tvistemål. I paragrafen har gjorts samma justering som i den paragrafen när det gäller vilka förhör som avses med tilltrosregleringen. Däremot har inte tagits in någon bestämmelse om verkan av att det har gjorts en videoinspelning.

9.17 Förslaget till lag om ändring i marknadsföringslagen (1995:450)

51 §

Paragrafen innehåller regler om överklagande av en tingsrätts avgörande enligt marknadsföringslagen och om rättegången i Marknadsdomstolen. I paragrafen har gjorts samma ändringar som i 64 § konkurrenslagen (se avsnittet 9.13).

9.18 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

25 a §

Genom paragrafen ges tingsrätten den i avsnitt 6.5 föreslagna möjligheten att i vissa fall spela in ett bevisförhör på video.

38 §

I paragrafen, som reglerar vissa allmänna frågor om överklagande i ett domstolsärende, har en bestämmelse om att klagande skall ange de dispensgrunder som åberopas gjorts ovillkorlig. Av en hänvisning i paragrafens sista stycke till 9 § följer att hovrätten får förelägga en klagande som brustit i det hänseendet att komplettera överklagandet. Tillämpningen av denna fakultativa

bestämmelse bör stå i överensstämmelse med det som gäller i fråga om hovrättens kompletteringsförelägganden enligt 50 kap. 7 § RB.

39 §

Paragrafen reglerar frågor om överklagande av tingsrättsbeslut. Andra stycket har ändrats eftersom alla sådana överklaganden skall omfattas av krav på prövningstillstånd. Bestämmelserna i tredje stycket om förutsättningarna för prövningstillstånd har ändrats så att de överensstämmer med bestämmelserna i 49 kap. 14 § RB. I fjärde stycket om beslutets omfattning m.m. har bl.a. en hänvisning till 54 kap. 11 § tredje stycket RB ersatts av en hänvisning till 49 kap. 14 a § RB.

39 a §

Paragrafen är ny och reglerar handläggningen av frågor om prövningstillstånd. Enligt första stycket skall hovrättens beslut i en sådan fråga föregås av skriftväxling endast om det behövs. I andra stycket ges möjlighet till sammanträde i prövningstillståndsfrågan (jfr avsnittet 6.4). För ett sådant sammanträde gäller reglerna i 18–21 §§.

40 a §

Paragrafen ger för Högsta domstolens del samma regel om kommunikering som för hovrättsprocessens del tagits in i 39 a § första stycket.

Övergångsbestämmelser

Samma övergångsbestämmelse ges som i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.